

Kamu Görevlisi Disiplin Hukukunda Masumiyet Karinesi ve Şüpheden Sanık Yararlanır (*In Dubio Pro Reo*) İlkelerinin Uygulanması^(*)

The Application of the Principles of Presumption of Innocence
and of *In Dubio Pro Reo* in Public Servants Disciplinary Law

Dr. Öğr. Üyesi Eser US DOĞAN^(**)
Dr. Öğr. Üyesi Özge YÜCEL DERİCİLER^(***)

Ceren'e...

*“Şuraya bir cümle koydum. Bırak, acımızı birileri duysun.
Hem zaten şir niye var? Dünyanın acısını başkaları da duysun!”
Birhan Keskin, (“Kargo” Fakir Kene, Metis 2016, s.8-9)*

Öz

Kamu görevlisi disiplin hukukunda, alanın kendine özgü ilkeleri yanında ceza hukukunun temel ilkelerinden yararlanılmaktadır. Bunların bir kısmı mevzuatta doğrudan disiplin soruşturmaları açısından düzenlenmiş, bir kısmı ise içtihatlarla kabul edilmiş ve kısmen ya da tamamen uygulamaya girmiştir. Ceza yaptırımı ile disiplin yaptırımı arasındaki benzerlik ve farkların ortaya konması, bu ilkelerin uygulanabileceği çerçeveyi de belirleyecektir. Anayasa, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 6. maddesinden farklı olarak, konu bakımından adil yargılanma hakkına sınırlama getirmemiştir. Bu nedenle idari yaptırımlar AİHS çerçevesinde sınırlı bir şekilde incelenirken, Anayasa daha geniş bir koruma sağlar. Bu korumanın da etkisiyle, adil yargılanma hakkının unsurlarından olan masumiyet karinesi ve şüpheden sanık yararlanır ilkeleri disiplin soruşturmalarında da uygulanmaktadır. Bu uygulama aynı zamanda, yüksek yargı organlarının söz konusu ilkeleri sadece mevzuat ile getirilen güvenceler değil de hukukun genel ilkeleri olarak kabul etmesinin bir sonucudur. Bu çalışmada masumiyet karinesi ve şüpheden sanık yararlanır ilkesinin kamu görevlisi disiplin hukukunda uygulanmasının farklı bağlamlarda doğurduğu sonuçlar incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler

Disiplin Yaptırımı, Ceza Hukuku Temel İlkeleri, Adil Yargılanma Hakkı, Masumiyet Karinesi, Şüpheden Sanık Yararlanır İlkesi, Kamu Görevlisi.

^(*) Makale gönderim tarihi: 05.02.2020, Makale kabul tarihi: 02.03.2020.

^(**) Çankaya Üniversitesi, Hukuk Fakültesi,
E-posta: eserus@cankaya.edu.tr,
Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0002-3766-6696>.

^(***) Özyeğin Üniversitesi, Hukuk Fakültesi,
E-posta: ozge.yucel@ozyegin.edu.tr,
Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0002-7368-8067>.

Abstract

In the disciplinary law of public servants, fundamental principles of criminal law are applied in addition to specific principles of the field. Some of those principles are clearly set out in legislation for disciplinary proceedings, while others are formulated in the case law and applied partly or fully in practice. Setting forth the similarities and differences between criminal and disciplinary sanctions would clarify the normative framework in which those principles can be applied. Unlike Article 6 of the ECHR, the Turkish Constitution does not limit the normative area of the right to a fair trial and provides a wider protection of that right. Thanks to this protection, the presumption of innocence and in dubio pro reo principle are applied also in disciplinary proceedings. This practice is also a result of the higher judicial bodies' approach regard of those principles not just as legal protections, but as general principles of law. In this study, the results of the application of the presumption of innocence and in dubio pro reo principle in public servants disciplinary law in various contexts are examined.

Keywords

Disciplinary Sanction, Fundamental Principles of Criminal Law, The Right to a Fair Trial, Presumption of Innocence, Doubts Should Benefit the Accused (In Dubio Pro Reo), Public Servants.

GİRİŞ

Disiplin suçu, disiplin soruşturması ve disiplin cezasından oluşan disiplin hukuku belli bir ölçüde ceza hukuku ile benzeşmektedir. Disiplin normlarının ihlali ile başlayan süreci sonuçlandıran disiplin cezasının niteliği konusunda tartışmalar bulunsun da, yasa koyucu veya idare tarafından düzenlenmiş emir ve yasaklara aykırı bir davranış üzerine idari bir usul izlenerek verilen bir idari karar olduğundan disiplin cezalarının idari bir yaptırım niteliğinde olduğu kuşkusuzdur.

Disiplin cezası ve ceza hukuku yaptırımı, korunması hedeflenen hukuki değer, ihlal fiili ile yaptırım kararına giderken izlenen süreç ve yaptırım kararının almaya yetkili organ açılarından farklılaşmakla birlikte, ceza hukukunun ilkelere ilişkin belli bir ölçüde disiplin hukukunda uygulanması gerektiği mevzuat ve yargı kararları tarafından kabul edilmiştir.

Gerek Anayasada, gerek 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 125. maddesinin son fıkrası ile getirilmiş düzenleme ve güvenceler ile Anayasa Mahkemesi ve Danıştay'ın içtihatları, ceza hukuku temel ilkelerinin disiplin hukukunda uygulanabilirliğini göstermektedir. Disiplin cezalarının AİHS'nin 6. maddesi ile güvence altına alınan adil yargılanma hakkı kapsamında kabul edilmediğine ilişkin AİHM kararları bulunmaktaysa da, adil yargılanma hakkının bileşenlerinden biri olan savunma hakkı, disiplin soruşturmaları açısından Anayasanın (AY) 129. maddesinin 2. fıkrası düzenlemesinde açıkça güvence altına alınmış bulunmaktadır.

Bu kapsamda öncelikle disiplin cezasının hukuki niteliği belirlenerek, ceza hukuku yaptırımı ile arasındaki farklardan hareketle masumiyet karinesi ve şüpheden sanık yararlanır ilkelerinin disiplin hukukundaki uygulaması tartışılacaktır. Savunma hakkı gibi, adil yargılanma hakkının bir bileşeni olarak düzen-

lenmiş olan masumiyet karinesi ve bunun bir sonucu olarak ortaya çıkan şüpheden sanık yararlanır ilkelerinin disiplin soruşturmasında uygulanması, iki boyutuyla değerlendirilmesi gereken bir konudur. Bunlardan ilki, bu ilkelerin disiplin hukuku ilkesi olarak benimsenerek uygulanıp uygulanmayacağı sorunudur. İkincisi ise bir fiilden dolayı aynı anda hem ceza yargılaması hem de disiplin soruşturması bulunması halinde ceza mahkemesinin beraat kararlarının disiplin yaptırımına etkisinin olup olmayacağıdır.

I. DİSİPLİN YAPTIRIMININ HUKUKİ NİTELİĞİ VE CEZA YAPTIRIMI İLE KARŞILAŞTIRILMASI

A. Disiplin Yaptırımı

Kamu görevlileri disiplin hukukunun konusunu, kamu hizmetlerinin düzenli, sürekli ve etkin bir biçimde yürütülmesini engelleyen, kurum içi düzeni bozan davranışlar ve bunlara uygulanan yaptırımlar oluşturmaktadır.

ONAR'ın “*memurun meslekî hayat ve vazifesinde görülen yolsuzluklara karşı, kendisine tatbik edilen bir kısım zecrî müeyyideler*”¹ olarak tanımladığı disiplin yaptırımlarının hukuki niteliği hakkında tartışmalar² ve bunları diğer idari yaptırımlar kapsamında değerlendirmeyen görüşler bulunmaktadır³. Disiplin yaptırımını idari yaptırım kategorisi içinde değerlendirmeyen görüşler, belli bir kurum ya da mesleği (memur, öğrenci, meslek mensubu vb.) düzenlemeye yönelik kuralların ihlali halinde uygulanan bir müeyyide olmasına, yaptırıma maruz kalan kişi (memur, öğrenci, meslek mensubu vb.) ile idare arasında “kişisel statü” bir ilişki bulunmasına ve ihlal fiilinin ancak bu statüdeki kişilerce işlenebilmesine dayanmaktadır. Bu özel statü ilişki ve bu ilişkiden kaynaklı olarak yasa koyucu veya idare tarafından belirlenmiş “özel ödev-

¹ ONAR, Sıddık Sami, *İdare Hukukunun Umumi Esasları, C.II*, 1966, s.1188.

² SANCAKDAR, Oğuz, “Disiplin Yaptırımlarının Hukuki Niteliği Hakkında Görüşler”, *Fasikül Hukuk Dergisi*, Şubat 2013, C.5, S.39.

³ Fransız idare hukuku doktrininde ağırlıklı görüş, idari yaptırımlar genel toplumsal düzene yönelik iken, disiplin yaptırımlarının ya kamu hizmeti görevlisi ya kurum ya da meslek mensuplarının düzenine yönelmesi nedeniyle birbirlerinden ayrıldıkları yönündedir. Bkz. MOREAU, Jean, *Droit Administratif*, PUF, Paris, 1989, s.216. Aynı yönde görüşlerden COLLIARD, C-A, “La sanction administrative”, *ANN. Fac. Dr. Aix*, 1943, N.36, s.3; DE CORAIL, J.L., “Administration et sanction. Réflexions sur le fondement de pouvoir administratif de répression”, *Mélanges René CHAPUS*, Montchrestien, Paris, 1992, s.124'ten aktaran DELLIS, Georges, *Droit pénal et droit administratif. L'influence des principes du droit pénal sur le droit administratif*, L.G.D.J., Paris, 1997, s.208 vd. Ayrıca GÜNDAY, “İdari cezaların başında disiplin cezaları gelmektedir.” ifadesiyle bu konudaki tartışmaya dahi girmeksizin disiplin yaptırımlarının idari cezalar ve idari icra ile birlikte idari yaptırım kategorisi içindeki önemine de işaret etmiştir, GÜNDAY, *İdare Hukuku*, İmaj, Ankara, 2011, s.237.

Bu konudaki görüşler için bkz. OĞURLU, Yücel, *İdari Yaptırımlar Karşısında Yargısal Korunma*, Seçkin, Ankara, 2000, s.96 vd.

ler/yükümler”in ihlali halinde ve bizzat idarenin yaptırım uygulama yetkisinin olması⁴, bu yetkinin kullanılmasının bir hiyerarşik yetki ile ilişkisi⁵ ve idareye geniş ölçüde takdir yetkisi tanınması, disiplin yaptırımlarının genel olarak idari yaptırımlar sınıflandırmalarından ayrı tutulmalarına neden olmuştur.

Ayrıca, idari yaptırım gerektiren fiillerin de ceza hukukuna göre suç sayılan fiiller gibi genel toplumsal düzeni korumaya yöneldikleri ve fakat disiplin suçlarının özel sosyal düzen koruma amacıyla olmaları da idari yaptırımlar ile disiplin yaptırımları arasındaki bir fark olarak belirtilmiştir⁶. Bu bağlamda, disiplin cezaları ile diğer idari yaptırımlar arasında bir farklılıktan bahsedilecekse bu, disiplin cezaları ile korunan hukuki değer diğer idari cezalar ile korunan değerden farklı olması ve yaptırımın yöneldiği kişinin salt yurttaş olması değil, yaptırımın bir meslek ya da kuruma mensubiyet nedeniyle yönelmesidir⁷. Buna göre, tüm toplum düzenini korumaya yönelik hedefiyle disiplin yaptırımları dışındaki idari cezaların adli cezalara daha çok yaklaştığı da söylenebilecektir.

Bununla birlikte, ÖZAY’ın “...yasaların açıkça yetki verdiği veya yasaklamadığı durumlarda, araya yargısal bir karar girmeden, İdarenin doğrudan doğruya bir işlemi ile ve idare hukukuna özgü usullerle vermiş olduğu cezalar”⁸ tanımından hareketle disiplin yaptırımlarının bir idari yaptırım türü olduğu yönündeki niteleme yanlış olmayacaktır⁹. Şöyle ki, Anayasa Mahkemesi idari yaptırımları “... idarenin bir yargı kararına gerek olmaksızın yasaların verdiği yetkiye dayanarak İdare Hukukuna özgü yöntemlerle, doğrudan doğruya bir idari işlemi ile uyguladığı yaptırımlarla verdiği cezalar...” olarak tanımlamıştır¹⁰. Benzer şekilde, Uyuşmazlık Mahkemesi de yasa tarafından öngörülen bir yaptırımın icra organının idare olmasının, uygulanan yaptırımın “idari bir mü-

⁴ ÖZAY, s.43-44. Bu konuda ayrıca Fransız Danıştay (Conseil d’Etat) da aynı gerekçe ile disiplin yaptırımlarının idari yaptırımlardan ayrıldığı görüşündedir. Bkz. CE, “Les pouvoirs de l’administration dans le domaine de sanctions”, Rapport annuel pour 1990 du Conseil d’Etat, La Documentation française, Paris, 1994, s.35-36.

⁵ PLANTEY, Alain, La fonction publique, Traité Général, Litec, Paris, 1991, s.376 ve s.403 vd. GÖLCÜKLÜ, Feyyaz, “İdari Ceza Hukuku ve Anlamı; İdarenin Cezai Müeyyide Tatbiki” Ankara Üniversitesi SBF Derg., 1963, C.18, S.2, s. 157 vd. SANCAKDAR, Oğuz/ALTINOK ÇALIŞKAN, Elif/DURSUN, Gizem/ SEYHAN, Serkan/YAĞCI, Pınar, *Disiplin Hukuku*, Turhan, Ankara, 2019, s.27-28.

⁶ DEMİRBAŞ, Timur, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin, Ankara, 2019, s.51.

⁷ ULUSOY, Ali, *İdari Yaptırımlar*, XII Levha, İstanbul 2013, s.149-150.

⁸ ÖZAY, İl Han, *İdari Yaptırımlar*, İstanbul Üniversitesi Yay., No.3326, İstanbul, 1985, s.35.

⁹ Aynı yönde, Bkz. OĞURLU, *İdari Yaptırımlar...*, s.98; AKYILMAZ, Bahtiyar, “Anayasal Esaslar Çerçevesinde Kamu Personeli Disiplin Hukuku ve Uygulamadaki Sorunlar”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2002, C.6, S.1-2, s.242; SANCAKDAR ve diğr., s.8 vd.

¹⁰ AYM, 23.10.1996, E.1996/48, K.1996/41, RG., 18.09.1997, S.23114. AYM, 13.05.2004, E.2000/43, K.2004/60, RG., 4.11.2004, S.25633.

eyyide” niteliğini gösterdiğini belirtmiştir¹¹. Disiplin yaptırımları da yasa veya ikincil idari düzenlemeler ile öngörülmüş fiillere ilişkin, idare tarafından ve disiplin hukukuna özgü usullerle alınmış idari kararlar olup idare tarafından icra edildiklerinden, idari yaptırım niteliğini haizdirler. Disiplin yaptırımlarından kaynaklanan birçok hukuka aykırılık ya da sakınca tam da bu özelliklerinden kaynaklanmaktadır.

Nitekim, 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun¹² 124. maddesinin son fıkrası uyarınca disiplin cezaları, “*Kamu hizmetlerinin gereği gibi yürütülmesini sağlamak amacı ile kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin ve yönetmeliklerin Devlet memuru olarak emrettiği ödevleri yurt içinde veya dışında yerine getirmeyenlere, uyulmasını zorunlu kıldığı hususları yapmayanlara, yasakladığı işleri yapanlara durumun niteliğine ve ağırlık derecesine göre...*” verilen cezalar olarak tanımlanmıştır. Yine, “Disiplin Cezası Vermeye Yetkili Amir ve Kurullar” başlıklı 126. maddesi ve bu cezaların uygulanmasına yönelik 132. maddesi uyarınca alınan yaptırım kararının re’sen icra edilebilir bir idari karar olduğu da açıktır.

B. Disiplin Yaptırımı ve Ceza Ayrımı

Doktrinde cezalar ile idari yaptırımlar ayrımı yapılırken dayarılan maddi, organik ve şekli ölçütler¹³, bir idari yaptırım türü olarak belirlenmiş olan disiplin cezaları açısından da değerlendirilmektedir. Ayrıca, disiplin suçlarının “özü suçu” olarak nitelenmesi¹⁴ de cezanın gerekçesini oluşturan “suçu” fiilini işleyebilecek fail açısından bir farklılık olarak ortaya koymaktadır. Bu bağlamda bu iki yaptırım türünün amaçları, korudukları değer, yaptırım kararı alınırken izlenen usul ve kararı alan ve infaz eden organlar açısından ortaya çıkan farklılıkların tartışılarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Çağdaş hukuk sistemlerinde suç işleyen kişiye yapıcı amaçlar ile uygulanan ve bu kişiyi belli mahrumiyetlere tabi kılan müeyyide olarak tanımlanan cezanın¹⁵ asıl karakteri, esasında tüm cezalarda ortak olarak görülen acı verici olma niteliğidir¹⁶. Ceza kavramının geçirdiği evrim sonucu, sosyal düzeni bozan ve

¹¹ UM, 28.04.2003, E.2003/22, K.2003/25, RG., 7.07.2003, S.25633.

¹² R.G., 23.07.1965, S.12056.

¹³ GÖZLER, Kemal, *İdare Hukuku C. I*, Ekin, Bursa, 2019, s.1203.

¹⁴ ONAR, s.1189. İdari kuruluşun iç düzenini bozan davranışlara uygulanan ceza olarak GÜNDAY, s.628.

¹⁵ DÖNMEZER, Sulhi-ERMAN, Sahir, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, C. I*, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul, 1976, s.7

¹⁶ TOROSLU, Nevzat-TOROSLU, Haluk, *Ceza Hukuku Genel Kısım*, Savaş, Ankara, 1998, s.430.

bir “kötülük”¹⁷ (suç) işleyen bireye acı ve mahrumiyet çektiren ve beşeri davranış kuralının ihlali karşısında toplumun savunulması, esirgenmesi ve himaye edilmesi vasıtası¹⁸ olarak da nitelenen ceza, aynı zamanda hem ödetme hem de suçun faili açısından ıslah etme amacı taşımaktayken, bir yandan da toplum açısından suçu önlemeyi sağlama hedefine yönelmektedir¹⁹.

Aynı amaç ve hedeflerin tüm cezalar, hatta özel hukuk ilişkilerinden kaynaklanan ve aile, dernek, işyeri gibi daha küçük sosyal düzenler açısından da ortak olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Danıştay’a göre, idarenin saygınlığını ve güvenilirliğini korumak da disiplin suçu işleyen kamu görevlisine, idare tarafından disiplin yaptırımı uygulanmasının hedefleri arasındadır²⁰. Bu anlamda, kamu hizmetlerinin düzenli ve etkili yürütülmesi ve kurum içi düzenin korunması yanında idarenin ya da Danıştay’ın ifadesiyle “devletin” itibarının korunması amacı da adli ceza ile disiplin yaptırımı arasında bir farklılık oluşturmaya gerektir. Ceza normu tarafından toplumsal düzeni bozar nitelikte bir “kötülük” olarak belirlenmiş suç fiilinin işlenmesini takiben bu suçun etkin bir şekilde soruşturulup yaptırımı bağlanması, şüphesiz diğer hedeflerin ve korunan hukuki değerlerin yanında devlete olan güven duygusunu sağlamlaştırarak devletin itibarını koruma işlevi de görecektir.

Bu nedenle, özellikle kamusal makamlar tarafından verilen cezalarda bu acı vericilik ve mahrumiyet, ceza hukuku müeyyidesi olan ceza ile diğer cezaları birbirinden ayırma konusunda kanaatimizce yeterli bir ölçüt oluşturamamaktadır. Her ne kadar bazı yazarlar tarafından, suçun karşılığı olarak uygulanan müeyyidenin failde yarattığı mahrumiyetin ağırlığı²¹, korkutuculuğu ve failin tüm sosyal hayatına etki etmesi açısından cezanın disiplin yaptırımından farklılaştığı ve disiplin yaptırımlarının cezalara göre daha hafif oldukları belirtilmişse de²², özellikle meslekten çıkarma ve/veya memuriyetten çıkarma disiplin yaptırımları şüphesiz ki kişinin tüm sosyal hayatı üzerinde olumsuz etki doğurabilecek niteliktedir. Kanaatimizce, ister ceza isterse disipliner yaptırım uygulanmış olsun,

¹⁷ Maddi yönden bireysel varlığın yok edilmesi veya sınırlanması olarak ibaret olan “kötülük”, yani ceza, modern hukuk sistemlerinde bireylerin, hayatı, özgürlüğü ve malvarlığı üzerinde etki göstermektedir. TOROSLU-TOROSLU, s.431.

¹⁸ HAFIZOĞULLARI, Zeki, *Ceza Normu*, US-A Yay., Ankara, 1996, s.172 vd.

¹⁹ YÜCE, Turhan Tufan, *Ceza Hukukunun Temel Kavramları*, Turhan, Ankara, 1985, 105-108. TOROSLU-TOROSLU, s.433 vd. HAFIZOĞULLARI, s.174-175.

²⁰ D10D, 05.04.1988, E 87/487, K 88/576, DD, s. 72-73, 1989, s. 657’den aktaran AKYILMAZ, s.242-243, dpn.291.

²¹ Buna göre, ceza hukuku müeyyideleri “... şahsın hayatına, hürriyetine, malına, içtimai vaziyetine ve şahsına bağlı haklara tesir eder. Halbuki disiplin cezaları yalnız mesleki hayata ve mesleki haklara tesir eder.” ONAR, s.1189. OĞURLU, s.99.

²² DÖNMEZER-ERMAN, s.367 vd.;

bunların yöneldiği kişi üzerindeki manevi ağırlığı ile toplumsal caydırıcılık etkisinin kesin olarak ölçülebilmesi mümkün değildir. Her ne kadar bireyin yaşam hakkı üzerinde etkili disiplin cezası verilemese ve AY'nın 38. maddesi uyarınca idare kişi hürriyetinin kısıtlanması sonucunu doğuran bir müeyyide uygulayamasa da, göz ya da oda hapsi cezası verilebilen belli meslekler dikkate alındığında disiplin cezalarının da kişilerin hürriyeti, aylıktan kesme cezası ile malvarlığı üzerinde etki doğurabildiği kuşkusuzdur. Bu nedenle, disiplin yaptırımları da yöneldiği kişi üzerindeki etkisi açısından ceza niteliği taşımaktadır. Nitekim cezaların “korkutuculuk” niteliğini kazanması için, devletin karşı konulamaz bir yaptırım gücüyle bireyleri iradeleri dışında yaptırıma tabi tutmasının yeterli olduğu görüşleri de mevcuttur²³.

Maddi bakımdan ceza, ceza tehdidiyle toplumsal düzenin bozulmasını önleme ve bu düzeni bozan davranışın gerçekleşmesi halinde de tehdidi gerçekleştirerek bastırma ve failin ıslahı olarak ele alındığında²⁴, bu tehdit yoluyla önleme, suçu bastırma ve faili ıslah etme özelliklerinin disiplin yaptırımı açısından da söz konusu olduğu açıktır. Nitekim, her hukuki yaptırımın barındırdığı tehdit herkese yönelmekte ve HAFIZOĞULLARI'nın haklı olarak belirttiği gibi, “... her tehdit, psikolojik bir cebir, öyleyse bir ‘önleme işlevi’ icra etmektedir. Bu nedenle, ceza tehdit, yani müeyyide safhasında diğer hukuki müeyyidelerden hiç de farklı bir işleve sahip bulunmamaktadır. Cezanın önleme hassası, demek ki, cezayı diğer müeyyidelerden ayıran bir özel bir nitelik değildir; çünkü aynı niteliğe ceza sayılmayan öteki hukuki müeyyideler de sahip bulunmaktadır.”²⁵

Bununla birlikte, disiplin yaptırımının adli cezadan farklılaştığı noktalardan biri “ihlal” fiilini işleyebilen ve bu doğrultuda yaptırıma maruz kalacak olan kişi kategoridir. Genel sosyal düzeni koruyan ceza hukuku normu karşısında kısmi bir düzen korumaya amacıyla yaptırıma bağlanan fiiller disiplin suçu olarak adlandırılmaktadır²⁶. Ceza yaptırımları durum ve statüsü ne olursa olsun, herkese uygulanabilecek yaptırımlar iken, disiplin cezaları sadece belli bir statüde olanlara karşı uygulanabilmektedir²⁷. Şöyle ki, toplumu oluşturan her birey disiplin suçu işleyebilecek koşullara tabi değildir; bu durum sadece mevzuattaki

²³ KARAHANOGULLARI, Onur, “Memur Disiplin Hukukunun Niteliği ve İlkeleri”, Çağdaş Yerel Yönetimler, C.8, S.3, Temmuz 1999, s.56, dph.3.

²⁴ HAFIZOĞULLARI, s.174 vd.

²⁵ İbid, s.184.

²⁶ DÖNMEZER-ERMAN, s.363. Emredici nitelikte olan ceza normu, devlet tarafından koyulan bir davranış kuralı olarak, yurttaşlık bağı olsun olmasın ülkede yaşayan herkese yönelik bir emir niteliğindedir. Bu bağlamda toplumu oluşturan bireylere olduğu kadar, normlara itaat ettirme görevi olan devlet organlarına da yönelmektedir (TOROSLU-TOROSLU, s.39 vd).

²⁷ OĞURLU, *İdari Yaptırımlar...*, s.99.

hükümlerle belirlenmiş davranışları gerçekleştirmek ya da bunlardan kaçınmak yükümlülüğü bulunan ve bu yükümlülükleri statülerinden kaynaklanan kişiler için söz konusu olacaktır. Böylece, sadece belirli bir topluluk ya da hizmetin yürütülmesine katılanlar tarafından işlenebilen disiplin suçlarına uygulanan yaptırımların koruduğu değer de farklılaşmaktadır²⁸. Bu nedenle de kamu hizmetinin düzeni, sürekliliği ve verimliliği ile topluluğun veya mesleğin menfaati, korunan hukuki değer olarak öne çıkmaktadır. Ancak, doktrin ve içtihatlardaki genel kabul²⁹ bu yönde olmakla birlikte, idare hukukunun ve dolayısıyla -belirli bir statüye özgü nitelik taşısa da- yükümlülüklerin tam ve doğru bir biçimde uygulanması ile kamu hizmetlerinin ilkelerine uygun ve olması gerektiği gibi yürütülmesinin sağlanması ile, disiplin rejiminin nihai hedefinin de kamu yararı olduğu söylenebilecektir. Toplumsal düzenin bozulmasının önlenmesi, bozulma halinde suç fiili ve failinin bastırılması ve böylece toplumda suçun önlenmesi hedefleri de kamu yararını sağlama amacına yöneliktir. Bu durumda dolaylı yoldan da olsa, disiplin rejiminin ceza hukuku ile aynı amaca yöneldiği görülebilir. Nitekim Danıştay da disiplin yaptırımlarının nihai hedeflerinin bu objektif boyutuna dikkat çekmiştir:

“Disiplin cezaları kamu hizmetinin gereği gibi yürütülebilmesi bakımından kamu görevlilerinin mevzuat uyarınca yerine getirmek zorunda oldukları ödev ve sorumlulukları ifa etmemeleri veya mevzuatta yasaklanan fillerde bulunmaları durumunda uygulanan yaptırımlar olup, memurların özlük hakları üzerinde doğrudan ve önemli sonuçlar doğurmaları sebebiyle subjektif ve bireysel etkileri bulunduğu gibi, kamu görevinin gereği gibi sürdürülmesi ve kamu düzeninin sağlanması bakımından objektif ve kamusal öneme sahiptirler.”³⁰

Bu nedenle, disiplin yaptırımı ile cezanın birbirinden ayrılması konusunda şekli ölçüt dikkate alınmakta³¹ ve ceza açısından cezayı veren organ ve cezanın uygulanma biçimi ayırıcı unsurlar olarak görülmektedir³². Öncelikle ceza, disiplin yaptırımından farklı olarak devletin yargı organı tarafından, yargılama usulleri izlenerek verilmekte ve icra edilmektedir. Bu farklılık bazı yazarlara göre, disiplin yaptırımı ile ceza arasındaki tek farklılık olarak da gösterilmekte; bir

²⁸ ULUSOY, *İdari...*, s.150..

²⁹ Bu konudaki görüşler için Bkz. SANCAKDAR ve diğr., *Disiplin...*, s.10-21.

³⁰ D.12D, 26.12.2016, E.2016/324, K.2016/6830.

³¹ “Sonuçta idari cezalarla adli cezaları ‘maddi’ ölçüte göre ayırtırmak mümkün görünmemektedir. Bu nokrada yapılabilecek tek şey, tüm enerjinin maddi bir ölçüt peşinde koşmaya harcanmasına engel olunması ve ‘şekli’ ölçüte göre ayırım yapılmasıdır.” ULUSOY, Ali, *Yeni Türk İdare Hukuku*, Yetkin, Ankara, 2019, s.452.

³² TOROSLU-TOROSLU, 431.

müeyyide ceza usul hukuku tarafından öngörülen esaslar çerçevesinde uygulanıyorsa ceza, bunun dışında kalan usullerle ve daha net olarak “inzibati”, yani idari yoldan uygulanıyorsa disiplin yaptırımı olarak nitelenmektedir³³. Gerçekten de, disiplin yaptırımının uygulanmasında geniş ölçüde hiyerarşi yetkisi kullanılmakta ve bu kapsamda alınan yaptırım kararı idare tarafından derhal³⁴ re’sen icra edilmektedir. Bununla birlikte, adli cezanın infazı ise, cezayı veren yargı merciinden ayrılmakta ve infaz makamlarına bırakılmaktadır.

Nitekim Anayasa Mahkemesi de, disiplin cezalarının 1982 Anayasasının 38. maddesinde düzenlenen “Suç ve Cezalara İlişkin Esaslar” kapsamında değerlendirilmesi gerektiği yönünde karar almıştır. Buna göre, “*Genel olarak disiplin cezaları kamu görevi ile ilgili bir ceza türü olarak benimsenmektedir. Anayasanın 38. maddesinde idari ve adli cezalar arasında bir ayırım yapılmamış, ayrıca ceza yerine geçen güvenlik önlemleri de madde kapsamına alınmıştır. Buna göre, disiplin cezaları Anayasa’nın 38. maddesi kapsamındadır.*”³⁵ yorumuyla disiplin cezalarını niteliksel olarak ceza hukuku kapsamındaki cezalardan ayrı değerlendirmedeğini göstermiştir.

Disiplin yaptırımlarını diğer idari yaptırımlardan ayırarak ceza hukuku yaptırımlarına yaklaştıran bir ölçüt de, idari yaptırımlar konusunda Anayasada açık bir düzenleme bulunmamasına rağmen, disiplin yaptırımları hakkında düzenleme yapılmış olmasıdır. Öncelikle AY’nın 128. maddesinin 2. fıkrası disiplin yaptırımlarını da içine alacak şekilde, “*Memurların ve diğer kamu görevlilerinin nitelikleri, atanmaları, görev ve yetkileri, hakları ve yükümlülükleri aylık ve ödenekleri ve diğer özlük işleri kanunla düzenlenir.*” hükmüyle, cezalarda olduğu gibi, disiplin hukukunda da kanunilik ilkesini bir ölçüde işaret etmiştir. Ayrıca, AY’nın 129. maddesinin 2. fıkrası uyarınca “*Memurlar ve diğer kamu gö-*

³³ CARNELUTTI, *Il danno e il reato*, Padova, 1926, s.40’tan aktaran DÖNMEZER-ERMAN, s.362.

³⁴ Disiplin cezalarının uygulanması bakımından “derhal uygulama” ve “kesinleştikten sonra uygulama” olmak üzere iki ayrı yöntem söz konusudur. Derhal uygulama, disiplin yaptırımı kararının verilmesiyle uygulanması ve sicile işlenmesi anlamına gelirken, kesinleştikten sonra uygulama ise mevzuatta öngörülen itiraz aşamaları tamamlanarak disiplin yaptırımının kesinleşmesinin beklenmesi ve sonrasında uygulanması anlamına gelmektedir. 657 s. DMK m.132’de 23.12.1972 tarih ve 2 sayılı KHK ile yapılan değişiklik ile uyarma ve kınama dışındaki disiplin cezalarının uygulanması için bu kararlarının kesinleşmesinin beklenmesi öngörülmekteydi. Aynı maddede 15.5. 1975 tarih ve 1897 s. Kanunla yapılan değişiklik ile tüm disiplin cezaları için derhal uygulama kaydı kaldırılıp, kesinleşme koşulu getirilmişti. Ancak, 12.5.1982 tarih ve 2670 s. Kanun m.36 ile disiplin yaptırımlarının uygulanmaları için kesinleşme koşulu tamamen kaldırılmış ve derhal uygulama yöntemi tüm yaptırımlar için benimsenmiştir. Bu durumda uygulanarak sicile işlenecek yaptırım, itiraz yolu sonunda veya yargı kararıyla ortadan kaldırılması halinde sicilden silinecektir. Bu konuda detaylı bilgi için bkz. ÇAĞLAYAN, “Ramazan, Disiplin Cezalarının Uygulanması ve İtiraz”, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.3, S.1, Haziran 2008, s.22 vd.

³⁵ AYM, 4.4.1991, E.1990/12, K.1991/7.

revlileri ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve bunların üst kuruluşları mensuplarına savunma hakkı tanınmadıkça disiplin cezası verilemez.”. Böylece Anayasa koyucu disiplin hukuku açısından açıkça savunma hakkını tanımış ve güvence altına almış bulunmaktadır. Bu iki hüküm memurlar ve diğer kamu görevlileri açısından genel düzenleme niteliğindeyken, diğer kamu görevlisi statüsünde bulunanlardan yükseköğretim personeli için 130. madde, hâkim ve savcılar için 140. ve 159. maddeler, askeri disiplin mahkemeleri konusunda 142. madde ve Anayasa Mahkemesi başkan ve üyelerinin disiplin işlerine ilişkin 149. madde ile özel düzenlemeler de yer almış ve disiplin işlerinin kanunla düzenlenmesi zorunluluğu getirilmiştir.

Bunlar dışında, idare hukukuna egemen olan anayasal ilkeler de zorunlu olarak disiplin hukukunda uygulanacaktır. Buna göre, anayasa hükümlerinin bağlayıcılığı (AY m. 11/1) da dikkate alınmak suretiyle, öncelikle Anayasamızın başlangıç kısmı ile Anayasanın temel esaslarından olan insan haklarına saygılı hukuk devleti ilkesi ve onun gerekleri ile Cumhuriyetin temel niteliklerine ilişkin hükümler (AY m.2) bütün idari yaptırımlar rejiminde olduğu gibi disiplin yaptırımında da dikkate alınmak zorundadır. Öte yandan ölçülülük ilkesi (AY m.13), *ne bis in idem* ilkesi (AY m.38), eşitlik ilkesi (AY m.10), adil yargılama hakkı (AY m.36) ve kişi özgürlüğünü kısıtlayıcı idari yaptırım uygulanmaması ilkesi de (AY m.38) disiplin yaptırımlarında uygulanması zorunlu anayasal ilkeler olup³⁶, bu yönüyle disiplin yaptırımlarını adli cezalara yaklaştırmaktadır.

C. Disiplin Hukukunda Ceza Hukuku Temel İlkeleri

Disiplin yaptırımlarının, cezalara en fazla yaklaşan idari yaptırım türü olduğu belirtilmiştir³⁷. Gerçekten de idari yaptırımlar içinde ceza hukuku temel ilkelerinin en fazla uygulama alanı bulduğu türü disiplin yaptırımlarıdır. Bunda idare hukukunun bir içtihat hukuku olması ve böylece oluşturulan ilkelerle ceza hukuku ilkelerinin geniş olarak uygulanma alanı bulması kuşkusuz etkili olmuştur³⁸. İdari işlem niteliğinde olan disiplin yaptırımlarına idare hukukuna hâkim olan anayasal ve içtihadî ilkelerin uygulanacağı konusunda kuşku bulunmamaktadır. Temelde yaptırım kararını veren organ, karar alma usulü ve kararın icrası

³⁶ SANCAKDAR, Oğuz-ÖNÜT, Lale Burcu-US DOĞAN, Eser- KASAPPOĞLU TURHAN, Mine-SEYHAN, Serkan, İdare Hukuku Teorik Çalışmalar Kitabı, Seçkin, Ankara, 2019, s.716.

³⁷ GİRİTLİ, İsmet, *Kamu Yönetimi Teşkilatı ve Personeli*, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1979, s.314.

³⁸ Kamu görevlisine uygulanan disiplin yaptırımına haksız tahrik nedeniyle indirim yapılması yönündeki kararında Danıştay, “...inzibati cezaları tatbik ederken, idari mevzuatta yazılı olmasa bile, ceza hukuku prensiplerinin tatbiki iktiza eder” hükmüyle değerlendirme yapmıştır. D.5.D, 23.2.1952, E.616, K.3119, SAYMEN-ERMAN-ELBİR, *Türk İçtihatları Külliyesi*, 1952/1, No.1315’ten aktaran GÖLCÜKLÜ, s.160.

açısından farklılıklar bulunsa da, cezalar gibi kişinin temel hak ve özgürlükleri üzerinde sınırlayıcı bir yöne sahip bulunan disiplin yaptırımlarının³⁹ kişiler açısından daha güvenceli usul ve esaslara tabi olması gerekmektedir. Bu bağlamda, kanunilik ve savunma hakkının tanınması ilkelerinin, cezalarda olduğu gibi disiplin yaptırımlarında da uygulanması açıkça anayasa koyucu tarafından öngörülmüştür. Keza, AY'nın 10. maddesinde güvence altına alınmış eşitlik ve AY'nın 13. maddesinde düzenlenen ölçülülük ilkeleri de kuşkusuz her iki yaptırım türünde uygulanması zorunlu ilkelere aittir.

Ceza hukuku ile disiplin hukukunun farklılık ve bağımsızlıkları ceza hukuku kurum ve kurallarının aynen uygulanmasını olanaksız kılsa da, ceza hukukunun disiplin hukuku üzerinde "rehberlik etme" işlevi bulunmaktadır⁴⁰. Bu nedenle ceza hukukunun temel ilkelerinin tamamı olmasa da, bireyler açısından azami güvence getirdiği kabul edilen ve hukukun genel ilkeleri seviyesinde kabul edilen "çekirdek ceza hukuku ilkeleri"⁴¹ kapsamında değerlendirilen söz konusu ilkeler disiplin hukuku alanında da uygulanacaktır.

Ayrıca idare hukuku kapsamında kalan diğer idari yaptırımlardan farklı olarak, disiplin soruşturma usulleri mevzuat ile öngörülmüş durumdadır. Özellikle memurlar ve diğer kamu görevlilerine ilişkin disiplin soruşturması usulleri doğrudan yasakoyucu tarafından belirlenmiş durumdadır. Her ne kadar disiplin soruşturmalarında ceza soruşturma ve kovuşturmalarında uygulanma zorunluluğu yasa ile düzenlenmiş bulunan tüm ilke ve güvenceye uyulması zorunluluğu bulunmasa⁴² da, bu usulün zorunlu tutulması ve düzenlenmesi cezalar ile disiplin yaptırımlarını birbirine yaklaştırmaktadır. Buna göre ceza hukukunun temel ilkelerinden kanunilik ilkesi⁴³, savunma hakkına saygı ilkesi⁴⁴, ölçülülük (orantı-

³⁹ Memuriyetten çıkarma dışındaki disiplin cezalarının bir temel hak ve hürriyeti sınırlamayacağı, zira memurun hayatına, mal varlığına ya da sair hürriyetine verilen herhangi bir zarar bulunmadığı görüşü için bkz. GÖZLER, C.II, s.784-785.

⁴⁰ GÖLCÜKLÜ, s.160.

⁴¹ ULUSOY, *Idari..*, s.48-49.

⁴² AKYILMAZ, s.241.

⁴³ "Kanunsuz suç olmaz (*nullum crimen sine lege*)" ve "kanunsuz ceza olmaz (*nullum poena sine lege*)" olmak üzere iki farklı boyutuyla ele alınan bu ilkelere göre, işlendiği zamanın kanunu tarafından açıkça suç olarak öngörülmemiş bir fiili cezalandırma ve yine kanun tarafından açıkça öngörülmemiş bir cezanın uygulanması yasağını ifade eder (TOROSLU-TOROSLU, s.43). Bu bağlamda suç ve cezaların belirlenmesinde yasakoyucunun tekeline işaret ederken, bir yandan da suçun işlendiği zamanı dikkate alarak kanunların geçmişe yürümezliği esasına dayanır.

Disiplin suçu oluşturan tüm fiilleri önceden tespiti olanaksız olması görüşünden hareketle, suçların kanuniliği ilkesi genel olarak benimsenmemiştir (CHAPUS, René, *Droit administratif général*, C. II, Montchrestien, Paris, 2001, s.338. GÖZLER, C. II, s.777 ve s.782 vd. PLANTEY, s.380 vd. ULUSOY, s.86. GÜNDAY, s.233 vd.

Ayrıca, "Kamu personeli disiplin hukukunda, mevzuattaki disiplin suçlarının bir kısmı "devlet memuru vakarına yakışmayacak tutum", "maiyetindeki elemanların yetiştirilmelerine özen gös-

lılık ilkesi⁴⁵, şahsılık ilkesi⁴⁶, lehe kanun uygulanması ilkesi⁴⁷, suç ve cezaların geçmişe yürütülememesi, mükerrer cezalandırma yasağı⁴⁸, kusur⁴⁹ ve şüpheden

termemek, "kurumların huzur, sükûn ve çalışma düzenini bozmak" gibi yoruma açık, esnek, muğlak, idarenin takdirine bırakılmış suç tiplerinden oluşmaktadır. Bu tür hükümler, gerek disiplin cezası veren makama gerekse disiplin cezası işlemini denetleyen hakime geniş takdir yetkisi tanımakla beraber, nihayetinde bir hükmün yorumuna ilişkindir. Disiplin hukukunda "açıklık" ve "belirlilik" ilkelerine uymayan asıl durum torba suç hükümleridir." ifadesi ile halihazırda mevzuatta düzenlenmiş disiplin suçlarının idareye geniş bir takdir yetkisi tanınmasının sakıncalarından bahsedilmiş ve kıyasa olanak veren DMK m.125/4 hükmünün bu durumu perçinlediğine işaret edilmiştir. Bkz. AKYILMAZ, s.249. Bu konuda idareye tanınan esnekliğin kanunilik ilkesinin gereği olan belirlilik ilkesini zedeleyecek oranlarda kullanıldığına ve kıyas olanağının da aynı ilkeyi ihlal eder niteliğine ilişkin bkz. KARAHANOGULLARI, s.62 vd. Bununla birlikte Anayasa Mahkemesi yakın tarihlerde verdiği üç karar ile sadece disiplin cezalarını değil, bu cezaları gerektiren haller ve bunun nedenlerinin de kanunla düzenlenmesi gerektiğini hüküm altına almıştır. Buna göre, disiplin suçları, soruşturma usul ve süreleri, soruşturmaya yetkili makam ve merciler ve disiplin cezalarına yani disiplin hukukuna ilişkin her konunun AY m.128 ve AY m.38 uyarınca kanunla düzenlenme zorunluluğu getirilmiştir (AYM, 14.01.2015, E.2014/100, K.2015/6, (R.G., 7.4.2015, S.29319); AYM, 13.01.2016, E.2015/85, K.2016/3, (R.G., 29.1.2016, S. 29608); AYM, 14.06.2017, E.2016/182, K.2017/111, (R.G., 29.6.2017, S.30109).)

⁴⁴ Dar anlamı ile iddiaya verilen yanıtları ifade eden savunma hakkı, geniş anlamıyla, iddia edilen fiili ve iddiaları öğrenme, usule ilişkin her konuda bilgi alma, iddiayı reddetme, hukuki başvuru yollarına sahip olmayı da kapsar şekilde değerlendirilmektedir. Fransız hukukunda iddialardan ve bunların zamanı ile oluş şekline haberdar olma, bu bağlamda dosya içeriğine erişebilme ve bunlardan kopya alabilme, savunma hakkının kullanılabilmesi için soruşturulana makul süre verilmesi, tanık dinletebilme ve hukuki yardım alabilme unsurlarından oluşmaktadır. Bununla birlikte Fransız hukukunda soruşturulan kamu görevlisinin bilirkişi incelemesi talep edebilmesine ilişkin herhangi bir düzenleme mevcut değildir. Bu konuda bkz. DELLIS, s.365 vd. ve PARLUS-DUPUY, Joëlle, "France, Les principes du procès pénal et leur mise en œuvre dans les procédures disciplinaires", *Révue internationale de droit pénal*, 2003/3, C.74, s.912. Bu konuda detaylı bilgi için bkz. SANCAKDAR ve diğr., *Disiplin...*, s.43-44. Ayrıca, geniş anlamda savunma hakkının sadece isnada verilen yanıtları değil, aynı zamanda iddia ve isnatta bulunmak ve bunları karşılamak olduğu yönünde bkz. HAFIZOĞULLARI, "Genel Çizgileriyle Savunma Hakkı", *Ankara Barosu Dergisi*, 1994/1, s. 21. "Disiplin cezası ile cezalandırılan kamu görevlisinin disiplin suçu oluşturan eylemi açık bir şekilde belirlenmeli, disiplin suçu oluşturan bu eyleminin hangi disiplin kurallarını ihlal ettiği ortaya konulmalıdır. Aksi halde, kamu görevlileri isnad edilen eylemleri gerçekleştirmediklerini, dolayısıyla disiplin suçunu işlemediklerini kanıtlayamayacakları gibi, bu uyuşmazlıklara karşı açılan davalarda yapılacak hukuki nitelendirmeler de hakkaniyete uygun olmayacaktır". D.12D, 22.02.2006, E.2005/6353, K.2006/540.

⁴⁵ "...disipline konu elemeler ile yaptırımlar arasında adil bir dengenin gözetilmesi de hukuk devleti ilkesinin bir gereğidir. Eylem ile yaptırım arasında bulunması gereken adil denge, 'ölçülülük ilkesi' olarak da adlandırılmakta ve bu ilkenin alt ilkelerini de elverişlilik, zorunluluk ve orantılılık ilkeleri oluşturmaktadır. 'Elverişlilik ilkesi' öngörülen yaptırımın ulaşılmak istenen amaç için elverişli olmasını, 'zorunluluk ilkesi' öngörülen yaptırımın ulaşılmak istenen amaç açısından zorunlu olmasını ve 'orantılılık ilkesi' ise, öngörülen yaptırım ile ulaşılmak istenen amaç arasında olması gereken orantıyı ifade etmektedir. İdareler kamu görevlileri hakkında disiplin cezasını takdir ederken, suç ve ceza arasındaki hassas dengeyi gözetmesi gerekmektedir. Disiplin cezası vermeye yetkili olan organlar, mevzuata bağlı kalmakla birlikte evrensel hukuk normlarından olan ölçülülüğün alt ilkeleri olan elverişlilik, zorunluluk ve orantılılık unsurlarını da göz önünde bulundurmalıdır." D.5.D., E. 2016/18117, K.2017/24013, 12.12.2017. Ayrıca, D.8.D, E.1995/3680, K.1999/392811.12.1997.

⁴⁶ "...Bu ilke uyarınca, herkesin kendi fiilinden sorumlu olması, cezanın yalnızca suç işleyenlerle iştirak edenlere verilmesi, suça katkısı olmayanlara ceza sorumluluğu yöneltmemesi gerekmektedir. Disiplin soruşturmalarına da yön veren suç ve cezaların şahsılığı ilkesi; hangi fiilin kim tarafından, nerede, ne zaman ve nasıl işlendiğinin bilinmesini, ithama maruz bırakılan kişinin sorumluluğunun ne ölçüde olduğunun ortaya konulmasını zorunlu kılmaktadır." D.12D., 15.2.2018, E.2017/2677, K.2018/722.

sanık yararlanır ve masumiyet karinesi ilkeleri disiplin hukukunda uygulama alanı bulmaktadır. Adı geçen ilkelerin yalnızca ceza hukukuna özgü olmayıp hukukun genel ilkeleri⁵⁰ ile geniş olarak örtüşmesi nedeniyle disiplin yaptırımlarına da uygulanabileceğini söylemek mümkündür.

II. DİSİPLİN HUKUKUNDA MASUMİYET KARİNESİ VE ŞÜPHEDEKİ SANIK YARARLANIR İLKELERİNİN UYGULANMASI

A. AİHS ve Anayasa Çerçevesinde Adil Yargılanma Hakkı: Genel Çerçeve

AİHS'in adil/hakkaniyete uygun yargılanma hakkını düzenleyen 6. maddesi Sözleşmenin en detaylı maddelerinden biridir ve kapsamında pek çok unsur barındırır. Adil yargılanma hakkının Sözleşmenin Başlangıcında yer alan “hukukun üstünlüğü” ilkesi ışığında yorumlanması gerekir: “Bu maddenin dar yorumlanması, demokratik toplumda hukukun üstünlüğü ilkesinin öneminden ötürü, maddenin amacına ve ruhuna uygun kabul edilmemektedir”.⁵¹

⁴⁷ “... Ceza Hukuku kökenli bir ilke olan lehe olan hükmün uygulanması ilkesi; işlendiği zamanın hukuki normları uyarınca suç sayılan bir fiil sonradan yürürlüğe giren bir düzenleme ile suç olmaktan çıkarılmış bulunuyorsa veya sonradan yürürlüğe giren düzenleme suçun işlendiği zaman mevcut olan düzenlemeye göre suçlunun lehinde ise, sonraki normun daha önce işlenmiş olan fillere uygulanmasını öngörmektedir. Kural olarak idari işlemlerin yargısal denetimi tesis edildiği tarihte yürürlükte bulunan mevzuata göre yapılmaktadır. Bu anlamda idari işlem niteliğindeki disiplin yaptırımının da tesis edildiği tarihte yürürlükte bulunan mevzuata göre yargısal denetiminin yapılması gerekmekte ise de, ilke olarak suç ve cezada lehe olan normun uygulanması kuralının disiplin cezaları yönünden de geçerli olduğunun kabulü gerekmektedir. Dolayısıyla, fiilin işlendiği tarih itibarıyla yürürlükte bulunan mevzuat ile daha sonra yürürlüğe giren mevzuat hükümleri farklı ise disiplin cezası ile cezalandırılacak olan kişilerin lehine olan mevzuat hükmü dikkate alınmalıdır. Ancak lehe hükmün uygulanması amacıyla verilecek bir iptal kararının başka disiplin cezalarının uygulanmasına engel olmayacağı da tabiidir...” DİDDK, 26.11.2012, E.2008/3476, K.2012/2256. Aynı yönde, DİDDK, 20.04.2017, E.2015/4973, K.2017/1715.

⁴⁸ “... kamu görevlilerine disiplin cezası verilmeden önce ceza hukukunun genel ilkelerine riayet edilmesi, tek eyleme iki disiplin cezası verilmesi gibi uygulamalardan kaçınılması önem taşımaktadır...” D.12D., 10.03.2015, E. 2011/710, K.2015/861.

⁴⁹ “...disiplin cezası verilebilmesi için öncelikle kusurlu halin tespiti gerekmektedir. Kusurlu halin tespitinden kasit ise, disiplin cezasına konu edilen fiil veya halin zamanı, yeri, şekli gibi tüm unsurların ortaya konulması, böylelikle de afaki olmaktan uzak, açık ve net bir şekilde belirlenmelidir. Kaldı ki aksi durumda isnadın sübut bulup bulmadığını muhakeme etmek de mümkün olmayacaktır.” D.12D., 26.12.2016, 2016/324, K.2016/6830.

⁵⁰ Hukukun genel ilkeleri, “Hukuk kurallarından önce mevcut olan ve onlara öngelen üstün bir zorunluluğun ifadesi sayılabilirler.” Motulsky'den aktaran DEMİRBAŞ, s.108. Bu tanıma uygun yönde, “... Hukuk devletinde, yasakoyucu organ da dahil olmak üzere, Devletin bütün organları üstünde hukukun mutlak egemenliğe sahip olması, yasakoyucunun faaliyetlerinde kendisini her zaman Anayasa ve hukukun üstün kuralları ile bağlı tutması gerekir. Çünkü yasanın üstünde yasakoyucunun bozamayacağı hukukun genel ilkeleri vardır.” AYM, 11.10.1963, E.1963/124, K.1963/243.

⁵¹ DOĞRU, Osman-NALBANT, Atilla, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi: Açıklama ve Önemli Kararlar*, Avrupa Konseyi Yayını, Ankara, 2012, s. 609.

AİHS'e ek 7 nolu Protokolün cezai konularda temyiz hakkını düzenleyen 2. maddesi ve iki kez yargılanmama ve cezalandırılmama hakkına ilişkin 4. maddesi de adil yargılanma hakkını bütünleyen haklardır.⁵²

Adil yargılanma hakkının 6. madde metninde açıkça belirtilen unsurlarına ek olarak Mahkemenin içtihatlarıyla oluşan unsurların varlığı da aranır. Madde metninde açıkça belirtilen hususlar: a) yasayla kurulmuş, b) bağımsız ve tarafsız bir mahkemenin varlığı, c) kamuya açık yargılama, d) hakkaniyete uygun yargılama ve e) makul sürede yargılamadır. Bunların yanı sıra bir mahkemeye başvurma hakkı/dava hakkı, silahların eşitliği, çelişmeli yargılama, kararların gerekçeli olması, delillere ilişkin ilkeler, susma ve kendini suçlamama hakkı, duruşmada hazır bulunma hakkı ve etkili katılım hakkı gibi haklar da adil yargılanma hakkı kapsamında Mahkemenin güvence altına alınmasını aradığı haklardır.⁵³ 6. maddenin 2. fıkrası masumiyet karinesini, 3. fıkrası ise suç isnat edilen kişinin asgari haklarını düzenler.

AİHS'te 6. maddenin uygulama alanı sınırlandırıldığından, sadece medeni hak ve yükümlülüklerle ilişkin nizalar ve bir suç ithamına ilişkin yargılamalar bu madde çerçevesinde incelemeye konu olabilmektedir. Elbette burada özerk kavramlar doktrini çerçevesinde Mahkemenin hem medeni hak ve yükümlülük kavramını hem de suç isnadı kavramını ulusal nitelemelerden farklı olarak ele aldığını hatırlatmakta fayda var. Medeni hak ve yükümlülük kavramı ilke olarak özel hukuk davalarını kapsamına almaktadır.⁵⁴ Ancak özerk kavramlar doktrini çerçevesinde somut bir uyuşmazlık Mahkeme tarafından medeni hak ve yükümlülüğün kapsamı geniş tutularak inceleme konusu yapılabilir. Benzer şekilde suç ve ceza kavramları da Mahkeme tarafından özerk yorumlanmakta ve ulusal kapsamdan farklı değerlendirilmekte; bir suç isnadı olup olmadığı ise üç unsura bakılarak saptanmaktadır: a) Suçun ulusal hukukta nasıl tasnif edildiği, b) suçun niteliği, c) öngörülen cezanın niteliği ve ağırlığı.⁵⁵ Suçun ulusal hukukta ceza hukuku kapsamında görülmesi durumunda zaten AİHM 6. madde açısından ayrı bir değerlendirme yapmamaktadır. Ancak disiplin suçu ya da idari yaptırıma tabi ve ceza hukukunun kapsamı dışında bir fiil söz konusu ise, diğer ölçüt

⁵² DOĞRU-NALBANT, s. 609.

⁵³ GÖZÜBÜYÜK, Şeref-GÖLCÜKLÜ, Feyyaz, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi*, Turhan Kitabevi, Ankara 2005, s. 267; İNCEOĞLU, Sibel, "Adil Yargılanma Hakkı", *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme*, (ed.) Sibel Inceoğlu, Beta Y., İstanbul, 2013, s. 210.

⁵⁴ GÖZÜBÜYÜK-GÖLCÜKLÜ, s. 269-275.

⁵⁵ Bkz. ECtHR, *Engel and Others v Netherlands*, Appl. No. 5100771, 8.6.1976, para. 82; İNCEOĞLU, 2013a, s. 212.

önem kazanmaktadır.⁵⁶ Suçun niteliğine bakarken ise Mahkeme şu ölçütleri dikkate almaktadır:

“...Söz konusu suçun diğer Sözleşmeye taraf devletlerin büyük çoğunluğunda nasıl görüldüğü (ortak payda yaklaşımı), ilgili suçun ceza hukukunda yer alan suçlarla benzerliği, uygulanan usullerin özellikleri ve bu usullerin ceza hukuku alanındaki yargısal usullerle benzerliği veya bağlantısı, suçun sadece belirli bir gruba yönelik mi yoksa konunun içeriği veya kamu yararı nedeniyle genel olarak bağlayıcı, herkesi etkileyen bir niteliği mi olduğu.”⁵⁷

AİHS’in 6(2) maddesinde belirtilen “kendisine bir suç isnat edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar suçsuz sayılır” hükmündeki suç isnadı da 1. fıkradaki suç isnadı kavramı gibi özerk yoruma tabidir.⁵⁸

Anayasa açısından bakıldığında, adil yargılanma hakkını düzenleyen 36. maddeye ek olarak hakkın farklı unsurlarının farklı maddelerde güvence altına alındığı görülür. Masumiyet karinesi 38. maddenin 2. fıkrasında ayrıca düzenlenmiştir. Ek olarak Anayasanın 15. maddesinin 2. fıkrası uyarınca masumiyet karinesi olağanüstü durumlarda dahi askıya alınamayacak ilkelerdendir ve AİHS’in olağanüstü dönemlerde askıya alınamayacak ilkeleri arasında masumiyet karinesinin yer almamasına karşılık Anayasamızda yer alması, asli kurucu iktidarın bu ilkeye özel bir önem verdiği şeklinde yorumlanmıştır.⁵⁹

AİHS’ten farklı olarak adil yargılanma hakkına konu bakımından bir sınır koymayan Anayasayı yorumlarken, her şeyden önce Sözleşmenin getirdiği güvencelerin asgari olduğunu, yani temel hak ve özgürlüklerin Sözleşmede çizilen çerçeveden daha fazla daraltılamayacağını ancak daha geniş ele alınabileceğini dikkate almak gerekir.⁶⁰ Sözleşmenin 53. maddesinde bu husus açıkça belirtilmektedir.⁶¹ Öte yandan, Anayasa Mahkemesinin görev ve yetkilerini düzenleyen 148. madde Anayasada güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerden AİHS kapsamındaki herhangi birinin bireysel başvuru konusu edilebileceğini belirtirken, Anayasadaki hak ve özgürlüklerin alanını daraltmayı değil, temel

⁵⁶ İNCEOĞLU, 2013a, s. 212.

⁵⁷ Bu ölçütler ve her birine ilişkin karar örnekleri için bkz. İNCEOĞLU, 2013a, s. 212.

⁵⁸ İNCEOĞLU, 2013a, s. 257.

⁵⁹ İNCEOĞLU, 2013a, s. 259.

⁶⁰ İNCEOĞLU, 2013a, s. 214.

⁶¹ AİHS’in 53. maddesi şöyledir: Bu sözleşme hükümlerinden hiçbiri, herhangi bir Yüksek Sözleşmecî Tarafın yasalara ve onun taraf olduğu başka bir Sözleşme uyarınca tanınmış olabilecek insan hakları ve temel özgürlükleri sınırlayacak veya onları ihlal edecek biçimde yorumlanamaz.

hak ve özgürlüklerden hangilerinin bireysel başvuru konusu olabileceğini belirtmeyi amaçlamaktadır. Kaldı ki, Anayasanın farklı maddelerinde sadece AİHS'e değil, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi dahil olmak üzere diğer insan hakları belgelerine de atıf yapılmakta ve kimi haklar açısından bu belgeler norm alanını AİHS gibi daraltmamaktadır. Bu nedenle Anayasanın norm alanını daraltmadığı bir hak ve özgürlük söz konusu ise, AİHS'in daraltılmış norm alanını bir kenara bırakmak gerektiği kabul edilmektedir.⁶² Sonuç olarak, adil yargılanma hakkının getirdiği güvenceler söz konusu olduğunda Anayasanın norm alanını AİHS'teki sınırlamalar çerçevesinde daraltmamak gerekir.

B. Masumiyet Karinesi ve Şüpheden Sanık Yararlanı İlkeleri (In Dubio Pro Reo)

Masumiyet karinesi, bir suç şüphesi altında bulunan kişilere karşı toplumun önyargılı yaklaşımından bireyi koruyan en önemli hukuksal güvencelerden biri olarak kabul edilmekte⁶³; bu ilkeden her türlü sapma ise bireye yöneltilmiş ve sınırı bilinmeyen bir tehdit olarak nitelenmektedir⁶⁴. Bu nedenle özü itibarıyla masumiyet karinesi ilkesi, geniş olanaklara sahip devlet organları karşısında daha güçsüz konumda olan bireyin öncelikle insanlık onuru nedeniyle sahip olduğu temel haklardandır⁶⁵ ve bu hakkın ihlali, özel yaşama saygı hakkı, kişinin maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkı, kişilik hakları gibi diğer haklarını da ihlal edebilecek niteliktedir. Bu nedenle masumiyet karinesinin yargılamanın her aşamasında titizlikle uygulanması gerekmektedir. Hakkında soruşturma veya kovuşturma yürütülmesi, aleyhine kuvvetli suç delilleri bulunması, hatta hakkında koruma tedbirleri alınmış olması dahi, kesinleşen bir mahkûmiyet hükmüne dek şüpheli ya da sanığın masum olduğu gerçeğini değiştirmeyecektir⁶⁶.

Ceza muhakemesinde şüpheliye/sanığa tanınan haklardan biri olan masumiyet karinesi, bir kişinin ancak hakkında verilmiş bir mahkûmiyet kararı olduğunda suçlu sayılabileceği ve kesinleşmiş bir karar olmadıkça kişinin suçsuz olduğunun kabul edilmesi gerektiği anlamını taşır. Masumiyet karinesinin sonuçların ilki, kişinin kendi suçsuzluğunu ispatlamak zorunda olmaması ve ispat görevinin iddia makamı olan savcıda olmasıdır. Bunun doğrudan bir uzantısı,

⁶² İNCEOĞLU, 2013a, s. 214-215; İNCEOĞLU, 2013b, s. 51-52.

⁶³ YÜCE, Turan Tufan, "Sanığın Savunması ve Korunması Açısından Ceza Soruşturmasının Ümanist İlkeleri", TBBD, 1988/1, s.160.

⁶⁴ SELÇUK, Sami, Zorba Devletten Hukukun Üstünlüğüne, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 1998, s.95.

⁶⁵ KABOĞLU, İbrahim, *Özgürlükler Hukuku*, Afa, İstanbul, 1994, s.175.

⁶⁶ DOĞAN, Koray, *Ceza Muhakemesinde Belirsizlik, Kuşkudan Sanık Yararlanı İlkesi*, Seçkin, Ankara, 2018, s.145.

sanığa tanınan susma hakkının sanık aleyhine kullanılmamasıdır. Zira susma hakkının kullanılmasının sanık aleyhine yorumlanması, ispat yükünün doğrudan savunmaya geçtiği anlamına gelir ki bu da masumiyet karinesinin ihlaline neden olacaktır⁶⁷.

İkinci olarak, masumiyet karinesi kişinin lekelenmeme hakkının korunmasını da gerektirmektedir⁶⁸. Hakkında verilmiş bir mahkumiyet kararı bulunmadan kişinin suçlu ilan edilmemesini gerektiren bu durum, kamu görevlilerinin açıklamaları⁶⁹ ve medya organları açısından da bir özen yükümü getirmektedir. BM İnsan Hakları Komitesi de adil yargılanma hakkına ilişkin genel yorumunda, masumiyet karinesinin herhangi bir hakkın bu karineye uygun şekilde ele alınması gerekliliğini de içerdiğini, bu nedenle “bir duruşmanın sonucunu önceden belirlemekten kaçınma[nın] tüm kamu otoritelerine yönelik bir görev” olduğunu belirtmektedir.⁷⁰

Son olarak, masumiyet karinesi ilkesinin bir diğer ve zorunlu sonucu şüphe durumunda sanık lehine yorum yapılması gerekliliğidir ki bu da “şüpheden sanık yararlanır” ilkesi (*in dubio pro reo*) olarak karşımıza çıkar.⁷¹ BM İnsan Hakları Komitesi adil yargılanma hakkının temel ilkelerinden olan bu güvencenin uluslararası hukukun emredici kurallarından (*jus cogens*) biri olduğunu belirtmiştir.⁷²

Ceza hukuku doktrinindeki baskın görüşe göre, şüpheden sanık yararlanır ilkesi ancak delillerin takdir açısından uygulama alanı bulmaktadır. Mahkumiyete yeterli delil bulunmaması halinde beraate karar verilmesi gereğini işaret eden ve

⁶⁷ ECtHR, *Case of Telfner v. Avusturya*, Appl. No: 3350/96, 202001, § 15.

⁶⁸ DOĞAN, s.186 vd.

⁶⁹ ŞAHİNKAYA, Yalçın, Suçsuzluk Karinesi, Seçkin, Ankara, 2008, s.88 vd.

⁷⁰ UN Human Rights Committee, General Comment No. 13: Article 14 (Administration of Justice) Equality Before the Courts and the Right to a Fair and Public Hearing by an Independent Court Established by Law, 13 April 1984, § 7.

⁷¹ TEZCAN, Durmuş- ERDEM, Mustafa Ruhan -SANCAKDAR, Oğuz - ÖNOK, Rifat Murat, *İnsan Hakları El Kitabı*, Seçkin Y., Ankara, 2016, s. 319; Anayasa Mahkemesi'ne göre: “Masumiyet karinesi, kişinin suç işlediğine dair kesinleşmiş bir yargı kararı olmadan suçlu olarak kabul edilmemesini güvence altına alır. Bunun sonucu olarak, kişinin masumiyeti “asıl” olduğundan suçluluğu ispat külfeti iddia makamına ait olup, kimseye suçsuzluğunu ispat mükellefiyeti yüklenmez. Ayrıca hiç kimse, suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar yargılama makamları ve kamu otoriteleri tarafından suçlu olarak nitelendirilemez ve suçlu muamelesine tabi tutulamaz”.

⁷² UN Human Rights Committee, General Comment No. 29, States of Emergency (Article 4), CCPR/C/21/Rev.1/Add.11, 31 August 2001, § 11; Shah, Sangeeta, “Administration of Justice”, *International Human Rights Law*, (eds.) Daniel Moeckli, Sangeeta Shah, Sandesh Sivakumaran, Oxford University Press, 2010, s. 324; Masumiyet karinesi insan haklarına ilişkin temel uluslararası sözleşmelerde güvence altına alınan bir ilke olarak Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 14(2) maddesinde, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8(2) maddesinde ve Afrika İnsan ve Hakları ve Halkların Hakları Şartının 7(1) (b) maddesinde de düzenlenmiştir.

masumiyet karinesinden kaynaklanan bu ilkenin kabulünde “...bir suçlunun cezasız kalmasının bir masumun mahkum olmasına tercih edilmesi”⁷³ etkili olsa gerektir.

AİHM *Barbera, Messegue ve Jabardo v İspanya*⁷⁴ kararında masumiyet karinesini şöyle açıklar:

“[AİHS] 2. fıkra masumiyet karinesini içerir. Buna göre, görevini icra eden mahkeme üyeleri davaya sanığın isnat edilen suçu işlediği ön kabulüyle başlamamalıdır. İspat külfeti savcılık makamındadır ve sanık her türlü şüpheden yararlanır. Ayrıca savcılığın sanığı, hakkındaki dava ile ilgili olarak bilgilendirme görevi vardır. Sanık ancak böyle savunmasını hazırlayıp sunabilir. Son olarak sanığın mahkûm edilmesi için yeterli delilleri mahkemeye sunmak da savcılığın ödevidir.”⁷⁵

Anayasa Mahkemesinin kararlarında sıklıkla atıf yaptığı tanımı ise şöyledir:

“Masumiyet karinesi, kişinin suç işlediğine dair kesinleşmiş bir yargı kararı olmadan suçlu olarak kabul edilmemesini güvence altına alır. Bunun sonucu olarak, kişinin masumiyeti “asıl” olduğundan suçluluğu ispat külfeti iddia makamına ait olup, kimseye suçsuzluğunu ispat mükellefiyeti yüklenemez. Ayrıca hiç kimse, suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar yargılama makamları ve kamu otoriteleri tarafından suçlu olarak nitelendirilemez ve suçlu muamelesine tabi tutulamaz.”⁷⁶

AİHS ile kıyaslandığında Anayasanın - genel olarak adil yargılanma hakkını olduğu gibi- masumiyet karinesini de daha kapsamlı düzenlediği görülmektedir. Zira masumiyet karinesi Sözleşmedeki gibi sadece suç isnadının bulunduğu durumlarda değil, herhangi bir durumda kamu otoritelerinin kişilere “suçlu” muamelesi yapmamasını güvence altına almaktadır⁷⁷. Bu nedenle de masumiyet karinesi sadece yargı organlarını değil kamu gücü kullanan tüm resmi makam ve görevlileri bağlamaktadır. Nitekim AİHM de masumiyet karinesinin bu bağlamı ile tüm kamu otoriteleri açısından bağlayıcı olduğunu teyit etmiştir⁷⁸.

⁷³ YENİSEY, Feridun-NUHOĞLU, Ayşe, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Seçkin, Ankara, 2019, s.500.

⁷⁴ ECtHR, *Case of Barberá, Messegue and Jabardo v. Spain*, App. No. 10590, 6 December 1998, § 77.

⁷⁵ Çevirisi şu kaynaktan alınmıştır: D. J. Harris, M. O'Boyle, E. P. Bates, C. M. Buckley, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, Avrupa Konseyi Yayını, Ankara, 2013, s. 303-304.

⁷⁶ AYM, B. No: 2012/665, 13/6/2013, § 26.

⁷⁷ FEYZİOĞLU, Metin, “Suçsuzluk karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”, AÜHFD, Yıl: 1999, Cilt: 48, Sayı: 1-4, s. 141; YILDIRIM, Akif, “Anayasa Mahkemesi Uygulamasında Masumiyet Karinesi”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Yıl: 5, sayı: 9, Haziran 2017, s. 493.

⁷⁸ AECtHR, *Ilenet de Ribemont c. France*, App. No. 15175/89, 10 February 1995 § 33 ve §35.

Masumiyet karinesi hakkında kesinleşmiş bir yargı kararı olmadan kişinin suçlu olarak kabul edilmemesini güvence altına aldığından, mahkûmiyet kararıyla birlikte kişi artık “hakkında suç isnadı olan kişi” statüsünden çıkmaktadır. Ancak;

“... ceza davası sonucunda kendisine isnat edilen suçu işlemediğinin sabit olduğu veya suçu işlediğine kesin olarak kanaat getirilemediği ve bu nedenle sanık hakkında beraat kararı verilen durumlarda ise kişi hakkında masumiyet karinesinin devam ettiğinin kabulü gerekir. Çünkü böyle durumlarda Anayasa'nın 38. maddesinin dördüncü ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (...) 6. Maddesinin (2) numaralı fıkraları anlamında kişinin suçluluğu sabit olmamıştır ve bu nedenle suçlu sayılamaz.”⁷⁹

AIHM'in yaklaşımına göre hukuk davaları doğrudan 6(2). madde kapsamına girmese de, hukuk mahkemesinin daha önce açılmış bir ceza davası ile aynı maddi vakıalara dayanan bir davada verilmiş beraat kararına uygun hareket etmesi gerekir.⁸⁰ Anayasa Mahkemesi de bu görüşü benimsemiş ve idari davaların kural olarak masumiyet karinesinin uygulama alanı dışında kalmasına rağmen, idari davada uyuşmazlık konusu olan maddi olayın tespitinde idari yargı merciinin, aynı olayı ele alan ceza mahkemesinin beraat kararına uygun hareket etmesi gerektiğini belirtmiştir.⁸¹ Bu nedenle kişi ceza davasında beraat etmesine rağmen ceza davasına konu eylemler nedeniyle devam eden idari uyuşmazlıklarda beraat kararının sorgulanması masumiyet karinesi ile çelişir.⁸²

Anayasa Mahkemesi ceza ve ceza muhakemesi hukuku ile disiplin hukukunun farklı kural ve ilkelere tabi disiplinler olduğunu belirtmekle birlikte, kamu görevlisinin eyleminin hem suç tanımına uyması hem de disiplin soruşturması gereken bir eylem olması durumunda yine masumiyet karinesi açısından bir hususa dikkat çeker:

“Böyle durumlarda ceza muhakemesi ve disiplin soruşturmaları ayrı ayrı yürütülür ve ceza muhakemesi sonucunda kişinin isnat edilen eylemi işlemediğine dair hükümler dışında, ceza muhakemesi hükmü disiplin makamları açısından doğrudan bağlayıcı değildir (...). Ancak bu kapsamda yapılan değerlendirmeler delil yetersizliğine dayalı olsa bile kişi hakkında verilen beraat kararına aykırı olarak kişinin suçsuz olmadığı yönünde değerlendirmelerden kaçınmak gerekir.”⁸³

⁷⁹ AYM, B. No: 2012/574, 6/2/2015, § 76.

⁸⁰ Bkz. Harris vd., 2013, s. 307.

⁸¹ AYM, B. No. 2012/584, 12/3/2015, § 26.

⁸² Ibid, § 27.

⁸³ Ibid, § 28.

Kişinin ceza yargılaması sonucunda mahkûm olmaması, aynı olaylara dayalı olarak disiplin suçundan da suçlu bulunamayacağı veya hakkında tazminata hükmedilemeyeceği anlamına gelmez. *Allen v. Birleşik Krallık*⁸⁴ davasındaki ihlal iddialarından biri masumiyet karinesine ilişkindir. Başvuran, hakkındaki mahkumiyet kararının iptalinin ardından adli tazminat talebinin reddedilmesinin bir ihlal oluşturduğunu iddia etmemekte; ancak ret kararının gerekçesinin masumiyeti hakkında kuşku uyandıracak ifadelerle dayanmasını başvurusuna konu etmektedir. AİHM burada “*kararın 6. maddenin 2. fıkrası ile bağdaşıp bağdaşmadığı ve gerekçesinin değerlendirilmesinde, karar merciinin kullandığı dil*”in kritik öneme sahip olduğunu belirtmektedir.⁸⁵ Benzer şekilde Anayasa Mahkemesi de bu tür durumlarda, bu kişilerin aslında suçlularmış gibi muamele görmelerinin kamu görevlileri ve otoriteleri tarafından önlenmesi gerektiğini belirterek, “*karar vericilerin kullandıkları dil*”in kritik önemini yineler.⁸⁶

AİHM’e göre ceza davası herhangi bir nedenle düşmüş veya askıya alınmış olsa bile, başvuranın açtığı idari davada, ceza yargılamasında aslında onun suçunun saptandığı anlamına gelecek ifadelerle başvuranın talebinin reddedilmesi de masumiyet karinesinin ihlalidir.⁸⁷ Örneğin *Çelik (Bozkurt) v. Türkiye* davasında başvuran Hizbullah terör örgütü mensubu olmakla suçlanarak yargılanmakta iken, belirli suçlara ilişkin kovuşturmaların ertelenmesine ilişkin bir yasa yürürlüğe girmiş ve o zamanki DGM başvuranın “yasadışı örgüte yardım ve yataklık” suçunun söz konusu yasa kapsamına girdiğini belirterek, hakkındaki yargılamanın ertelenmesine karar vermiştir. Yargılamanın ertelenmesinden önceki bir tarihte ise Milli Eğitim Bakanlığı başvuranı ilkökul öğretmenliğinden çıkarmış, başvuranın Diyarbakır İdare Mahkemesine açtığı dava da reddedilmiştir. Diyarbakır İdare Mahkemesi meslekten çıkarılma kararının iptali talebini reddederken DGM’nin kararına atıfla “ceza yargılamasında, faaliyetlerinin yardım ve yataklık teşkil ettiği tespit edilen” başvuranın meslekten çıkarılmasının uygun olduğunu belirtmiştir. AİHM “*İdare mahkemesinin başvuranın davasını reddederken kullandığı dilin ceza davası ile idari yargılama arasında bir “bağ” kurduğu, bunun da 6/2. maddenin idari yargılamayı kapsayacak şekilde genişletilmesini haklı çıkardığı kanaatindedir (...)*”.⁸⁸ Son olarak Mahkeme, başvuranın sonraki tüm başvurularının yetkili merciler tarafından DGM’nin verdiği ceza kovuşturmasının ertelenmesi kararını esas aldığını ve bu durumun “*devletin*

⁸⁴ ECtHR, *Allen v. The United Kingdom*, Appl. No. 25424/09, 12/7/2013.

⁸⁵ Ibid, § 126.

⁸⁶ AYM; B. No. 2013/3175, 20/2/2014, § 36.

⁸⁷ İNCEOĞLU, 2013a, s. 258.

⁸⁸ ECtHR, *Çelik (Bozkurt) v. Turkey*, App. No. 34388/05, 12.4.2011, § 34.

hiçbir temsilcisi ya da kurumunun bir şahsı, suçu bir mahkeme tarafından tespit edilmeden suçlu ilan etmemesini gerektiren AİHS'in 6/2. maddesiyle bağdaşmadığı" kanaatine varmıştır.⁸⁹

AİHM, başvuran hakkında mahkumiyetle sonuçlanmış bir ceza yargılaması olsa dahi disiplin soruşturması veya tazminat davası bakımından masumiyet karanesinin gözetilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁹⁰

C. Danıştay Kararlarında Masumiyet Karinesi ve Şüpheden Sanık Yararları İlkeleri

Menşee hukuk düzeni olarak Fransız hukuk sisteminde, idari ceza hukuku alanında masumiyet karinesi ilkesinin uygulama alanı bulamayacağı görüşü⁹¹ yaygın olsa da, Fransız idare hukukunda açıkça düzenlenmemiş ve fakat "insan haklarının gözbebeği"⁹² olarak nitelenen masumiyet karanesine dolaylı yoldan ve ceza hukukundaki kapsamını karşılamayacak şekilde de olsa saygı gösterilmektedir⁹³. Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın şüpheden sanık yararları ilkesine atfen verdiği⁹⁴ ve AİHM'in otonom yorum ile idari yaptırımları da Sözleşme 6/2. maddesi kapsamında değerlendirilebileceği yönündeki kararlarından sonra, Fransız Danıştay'ı da masumiyet karinesi ilkesini disiplin soruşturmalarında *mutatis mutandis* uygulama eğilimindedir⁹⁵. Aynı şekilde, yargı kararlarında açıkça zikredilmese de, soruşturmanın etkin bir biçimde tamamlanmış olması ve bu bağlamda tüm iddia ve delillerin kuşkuyla yer bırakmayacak bir kanaat oluşturacak şekilde değerlendirilmesi zorunluluğu ile şüpheden sanık yararları ilkesine de dolaylı atıf yapıldığı kararlar mevcuttur⁹⁶.

Bununla birlikte Fransız idari ceza hukukunda masumiyet karinesi ve dolayısıyla şüpheden sanık yarar ilkelerinin "arazlı" bir şekilde uygulandığı ve soruşturmanın süreçteki rolünün çoğu kez "dekoratif" bir unsur olduğu da belir-

⁸⁹ Ibid, § 36.

⁹⁰ Bkz. SANCAKDAR ve diğr., *Disiplin...*, s. 224 vd.

⁹¹ Görüşler için bkz. DELLIS, s.347 ve disiplin yaptırımı ceza arasındaki farka dayanan bu çıkarımın temelindeki görüşler için bkz. SANCAKDAR, "Disiplin Yaptırımlarının...". <https://jurix.com.tr/article/3530>.

⁹² JEANDIDIER, W. "La présomption d'innocence ou le poid des mots", RSC 1991, 49'dan aktaran DELLIS, s.347.

⁹³ Ibid, s.347.

⁹⁴ ABAD, Topluluk rekabet hukuku kuralarının ihlali konusunda olsa da bir kamu görevlisine disiplin cezası verilebilmesi için, kamu hizmetinin düzgün bir biçimde işlemesi veya diğer bir kamu görevlisinin itibarına zarar veren davranışın varlığına ilişkin bir kesinlik bulunması gerektiğini belirtmiştir. CJCE, 911.1989, *T v. Cour de Justice*, Aff n.55/88.

⁹⁵ CE, 20 octobre 2002, *Laurent*, AJDA 2002, s.1492.

⁹⁶ CE, 29 janvier1982, *SA Feodor-France*'dan aktaran DELLIS, s.354.

tilmiştir⁹⁷. Özellikle, ihlal fiilinin dayanağının ortaya koyulması ve tabiri caizse idare tarafından “delil oluşturulması” son derece kolay olabilecektir. İdari yaptırımların doğrudan ve hemen sonuç doğurmaları nedeniyle soruşturulan açısından savunma hakkının, masumiyet karinesi göre daha etkin bir rol oynadığının da altı çizilmiştir⁹⁸. Bununla birlikte, soruşturulana karşı ileri sürülen iddialara karşı etkin savunma yapılabilmesi de yukarıda açıklandığı gibi masumiyet karinesi ve şüpheden sanık yararlanır ilkelerinden bağımsız düşünülemez⁹⁹.

Türk idare hukukunda masumiyet karinesi ve şüpheden sanık yararlanır ilkeleri Danıştay tarafından kabul edilmektedir. Danıştay tarafından bu ilkelere yapılan doğrudan ya da dolaylı göndermeler bağımsız olarak disiplin soruşturmalarında bu ilkelerin uygulanması konusunda olduğu gibi, sıklıkla ceza mahkemesi tarafından verilen beraat kararlarının disiplin hukukuna etkisi konusunda da ortaya çıkmaktadır. Her iki durumda da ihlal fiilinin ispatı açısından değer taşıyan bu ilkeler, özellikle 657 s. DMK 131. madde uyarınca “*Aynı olaydan dolayı memur hakkında ceza mahkemesinde kovuşturmaya başlanmış olması, disiplin kovuşturmasını geciktiremez. Memurun ceza kanununa göre mahkum olması veya olmaması halleri, ayrıca disiplin cezasının uygulanmasına engel olamaz.*” hükmü ile somutlaşan disiplin hukukunun ceza hukukundan bağımsız olması ilkesi nedeniyle ihlal edilebilmektedir.

1. Disiplin Soruşturmalarında Masumiyet Karinesi ve Şüpheden Sanık Yararlanır İlkesinin Uygulanması

Masumiyet karinesi gibi hukukun genel ilkelerinden ve ceza hukuku ilkelere ilişkin olan “şüpheden sanık yararlanır” ilkesinin disiplin hukukunda da uygulandığını belirten Danıştay, bazı kararlarında açıkça bu ilkelere gönderme yaparken, bazen de dolaylı olarak bunlara dayandığını göstermektedir:

“(…) Disiplin hukuku cezalandırılma ilkeleri açısından ceza hukuku ile benzer özellikler taşımakta olup, kişilerin disiplin cezası ile cezalandırılabilmesi için suç olarak belirlenmiş olan tutum ya da davranışın ilgisi tarafından işlenmiş olduğunun kesin ve şüpheye yer bırakmayacak şekilde saptanması ve maddi gerçeğin tüm boyutlarıyla ortaya konması gerekmektedir. Ayrıca evrensel ceza hukuku ile Türk Ceza Kanunu’nda yer alan “şüpheden sanık yararlanır” ilkesi disiplin huku-

⁹⁷ DELLIS, s.356.

⁹⁸ DELLIS, s.355 ve s.357.

⁹⁹ FEYZİOĞLU, s.140. “*Maddi gerçekliğe ulaşılmasında sanığın yapmış olduğu savunma ‘tez’in karşısında ‘antitez’i oluşturmakta; sonuçta bir ‘sentez’e varılarak maddi sorun çözülmektedir. Bu itibarla... savunma hakkı masumiyet karinesinin bir sonucu olarak değerlendirilmelidir.*”.

kunda da uygulama alanı bulmaktadır. Buna göre; disiplin yaptırımı uygulanacak kişi tarafından ikrar edilmeyen ve eldeki mevcut deliller ile disiplin normuna aykırı fiilin ispatı mümkün olmayan hallerde “şüpheden sanık yararlanır” ilkesi gereğince ilgiliye disiplin cezası verilemeyeceğinin kabulü gerekmektedir...”¹⁰⁰

Danıştay ayrıca, “...*isim belirtilmeyerek alınan genel tanık beyanları dışında, inandırıcı ve somut deliller ortaya konulmaksızın, fiilin sübut bulunduğu gerekçesiyle ceza tayini cihetine gidilmesini...*” hukukun genel ilkelerinden biri olarak değerlendirdiği masumiyet karinesi ve bunun bir sonucu olan şüpheden sanık yararlanır ilkelerinin ihlali nedeniyle hukuka aykırı bulmaktadır¹⁰¹. Aynı şekilde, çelişkili tanık beyanlarına dayanılarak disiplin cezası verilmesini de hukuka aykırı bulduğu kararında¹⁰², fiilin şüpheye yer bırakmaksızın ve kesin olarak ortaya konulamamış olması yönünde yaptığı değerlendirme de şüpheden sanık yararlanır ilkesinin dolaylı olarak uygulanması niteliğindedir.

Ceza hukukunda bir “hüküm verme kuralı” olarak ortaya çıkan şüpheden sanık yararlanır (*in dubio pro reo*) ilkesi, hakimin muhakeme sonunda olayı aydınlatma yükümlülüğünün bir sonucu olarak almak zorunda olduğu kararın belirlilik temelinde şekillenmesi gerektiğine işaret etmektedir¹⁰³. Gereğeli karar verme zorunluluğu bulunan ceza hakimi, bu ilke sayesinde delil değerlendirme sonucunda vakıanın kuşkulu kalması halinde, kararını belirli bir zemine dayandırabilmekte, açık ve kesin hüküm gerekçesi oluşturabilmektedir. Danıştay kararlarına yansıyan “şüpheden sanık yararlanır ilkesi” uygulaması da, ceza yargılamasındaki paralel olarak özellikle disiplin kuralının ihlalinin ispat derecesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Her ne kadar idarenin aldığı kararların gerekçesini açıklama zorunluluğu bulunmasa da, idari işlemin hukuka uygun bir sebebe dayanarak ortaya çıkması gerekmekte; aksi durum idari işlemin sebep unsurundaki hukuka aykırılık nedeniyle işlemi sakatlamaktadır. Bu nedenle disiplin yaptırımlarında *in dubio pro reo* ilkesi genel olarak maddi vakıanın ispatına ilişkin olarak uygulanmaktadır.

Kamu görevlilerinin disiplin cezasıyla cezalandırılabilmeleri için;

“(...) disipline aykırı işlem veya eylemlerinin sübut bulup bulmadığının usulüne uygun olarak yapılacak soruşturma ile ortaya konulması, soruşturma aşamasında kamu görevlisinin lehinde ve aleyhinde olan

¹⁰⁰ D.12D., 30.5.2017, E.2016/7260, K.2017/2823.

¹⁰¹ D.16D., 17.4.2015, E.2015/8892, K.2015/1827.

¹⁰² D.12D., 8.5.2019, E.2015/2468, K.2019/3436.

¹⁰³ DOĞAN, S.133-134.

her türlü bilgi ve belgenin toplanması, bilahare disipline aykırı davranış olarak tespit edilen eylemin hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde ispatlanarak eylemine uygun olan disiplin cezası maddesinin tayini ve uygulanması gerekmektedir.”¹⁰⁴

Bu bağlamda Danıştay, “her türlü şüpheden uzak kesin ve inandırıcı delil” açısından, bilirkişi raporları dahil olmak üzere delillerin elde edilmesi usulünü de dikkate almaktadır. Kamu görevlisine görev içinde ve resmi hizmetlerde kullanılmak üzere tahsis edilmiş ağ sistemi üzerinden meslektaşına müstehcen içerikli veri gönderdiği iddiasıyla hakkında üç şikayet dilekçesi verilmesi üzerine açılan disiplin soruşturması sonucunda verilen cezaya ilişkin uyuşmazlıkta, verilerin gönderildiği iddia edilen bilgisayara, soruşturulan kamu görevlisinin yokluğunda el koyma işleminin yapılmasını hukuka aykırı bulmuştur. Danıştay;

(...) şikayetçi olan iki görevlinin, bu görüntüleri sildikleri için dosyanın hangi bilgisayar tarafından gönderildiğinin tespit edilemediği, (...) (şikayetçinin) kullandığı bilgisayar ile davacının bilgisayarlarının tarih, saat, dakika ve saniye olarak örtüştüğüne ilişkin bilirkişi raporu düzenlendiği, (...) davacının görevi içerisinde resmi hizmetlerde kullanmak üzere kendisine tahsis edilen ağ sistemini kullanarak...müstehcen içerikli resim gönderdiği tespit edildiği belirtilmişse de,... veriler silinse de dahi teknik bir çalışmayla verilerin geri getirilmesi mümkün olduğu hususu göz ardı edilerek bu yola başvurulmadığının görüldüğü, ayrıca davacının şahsına ait bilgisayarına demirbaş numarası verilerek kuruma ait gösterildiği ve daha sonra tutanakla kendisine iade edildiğine yönelik iddialarının dikkate alınmadığı, verilerin gönderildiği iddia edilen bilgisayara el koyma işleminin davacının yokluğunda yapıldığı, dosyaların tarih ve saat özelliklerinin serbestçe oluşturulabildiği dikkate alındığında (...) düzenlenen bilirkişi raporunun gerçeği yansıtmayabileceği, kaldı ki anılan bilirkişi raporunun da dava dosyası ekinde bulunmadığı(...)¹⁰⁵

gerekçesiyle disiplin yaptırımına gerekçe gösterilen bilgi ve belgelerin şüpheden uzak olmadığı değerlendirilmesini yapmıştır. Bu bağlamda, delillerin toplanması ve elde edilmesinde usul kurallarına uyulmaması da delilin sübut vası-

¹⁰⁴ D.5D., 29.3.2018, E. 2016/17555, K.2018/12911. Yine “...disiplin soruşturmalarında, hakkında soruşturma yürütülen kişilere suçlama yöneltirken, isnat olunan eylemlerin bir takım hesaplamalara, varsayım temelli kabullere dayalı olmaksızın her türlü şüpheden uzak, somut, yeterli ve inandırıcı delillerle, tam bir vicdani kanaat oluşturacak şekilde ortaya konulması gerekmektedir.” D.12D., 15.2.2018, E.2017/2677, K.2018/722.

¹⁰⁵ D.5D, 18.6.2018, E.2016/15302, K2018/15022.

tası olarak inandırıcılığını zedelemekte ve yaptırımı hukuka aykırı kılmaktadır.¹⁰⁶ İdare ile kamu görevlisi arasındaki statüer ilişki nedeniyle ortaya çıkan “güç” farkı, disiplin soruşturmalarında özellikle ispat açısından silahların eşitliği ilkesini kamu görevlisi aleyhine bozabilecek durumdadır. Bu nedenle ceza hukukunda olduğu gibi, disiplin soruşturmalarında da hukuka aykırı delillerin¹⁰⁷ ispat vasıtası olarak kullanılmaması gerektiği kanaatindeyiz.

2. Ceza Mahkemesi Kararlarının Disiplin Yaptırımına Etkisi Açısından¹⁰⁸

Kimsenin aynı fiilden dolayı birden fazla kez cezalandırılmayacağı yönündeki mükerrer cezalandırma yasağı (*Ne bis in idem*) ilkesi, hukukun genel ilkelerinden olup ceza hukuku alanında uygulandığı gibi idari yaptırımlar alanında da uygulanmaktadır. Ancak, kişinin hukuka aykırı fiilinden dolayı kendisi hakkında hem idari yaptırım hem de ceza uygulanması bu ilkenin ihlali niteliğinde olmayacaktır. Bu iki yaptırım türünün sebep, sonuç, hukuksal dayanak, amaç ve usul bakımından birbirinden farklı¹⁰⁹ olduğuna dayanan görüşler disiplin kamu görevlilerine karşı yürütülen disiplin soruşturmasının bağımsızlığı ilkesine dayanak oluşturmaktadır. Bu ilke, 657 s. DMK 131. maddesinde “*Aynı olaydan dolayı memur hakkında ceza mahkemesinde kovuşturmaya başlanmış olması, disiplin kovuşturmasını geciktiremez. Memurun ceza kanununa göre mahkum olması veya olmaması halleri, ayrıca disiplin cezasının uygulanmasına engel olamaz.*” hükmüyle düzenlenmiştir.

¹⁰⁶ Bu yönde, Disiplin soruşturmasına dayanak olan tutanakların, idare içinde hangi kamu görevlisi tarafından ve ne şekilde dosyaya dahil edildiği konusu açıkça ortaya koyulmaması nedeniyle ihlal fiilini sübuta ermiş sayılamayacağı hakkında D.5D, 7.5.2019, E.2018/3488, K.2019/3277 ve polis olarak görev yapan kamu görevlisi hakkında hazırlanan tutanakla Emniyet Teşkilatı Disiplin Tüzüğü m.7/D-3 uyarınca ‘Amir ya da üstlerinin eylem ya da işlemlerini eleştireci nitelikte söz söylemek’ nedeniyle tesis edilen disiplin yaptırımından kaynaklı uyuşmazlıkta Danıştay, “*Davacı hakkında disiplin soruşturmasının başlatılmasına yol açan tutanakları düzenleyen polis memurlarının, davacının konuştuğu kişiler olmadığı, sadece davacının başka kişiler ile konuşmalarını duyduklarını ileri sürerek rapor düzenleyen kişiler olduğu anlaşılmış olup, iki kişi arasındaki konuşmaların üçüncü kişiler tarafından tutanağa bağlanarak başka delil olmaksızın disiplin soruşturmasına esas alınmasında hukuka uygunluk görülmemiştir.*” D. 5D., 20.12.2018, E.2016/15813, K.2018/18644.

¹⁰⁷ Bu konuda detaylı bilgi için bkz. FİŞ ÜSTÜN, Gül, “Disiplin Soruşturmalarında Hukuka Aykırı Deliller”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C.24, S.1, Haziran 2018, s.17-35.

¹⁰⁸ Bu konuda KAMAN KARAN, Nur, “Ceza Yargılaması Sonucunun Disiplin Cezalarına Etkisi”, Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.4, S.2, Aralık 2005, s.91-98; KARAHANOGULLARI, s.63-68; OĞURLU, Yücel, “Ceza Mahkemesi Kararlarının Disiplin Cezalarına Etkisi ve Sorunu ‘Ne Bis In Idem’ Kuralı”, Ankara Üniversitesi HFD, C.52, S.2, s.101-124; SANCAKDAR ve diğr. *Disiplin...*, s.207 vd.

¹⁰⁹ OĞURLU, s.103.

a. Ceza Mahkemesi Kararının Beklenmemesi Sorunu

Disiplin yaptırımını uygulamak için ceza mahkemesi kararının beklenmesi zorunluluğunun bulunmaması, bu gerekçeyle verilen beraat kararları açısından sorun oluşturabilecektir. Şöyle ki, DMK 127. maddesinde disiplin soruşturmaları ve cezaları için zamanaşımı süreleri öngörülmüş olduğu için, bir fiilin hem disiplin suçu hem de ceza hukukuna göre suç fiili oluşturması durumunda, ceza yargılamasındaki süreler dikkate alındığında, disiplin cezası vermek için ceza yargılamasının sonucunun beklenmemesi makuldür. Ceza yargılamasındaki sürelerin beklenmesi halinde, disiplin soruşturma ve yaptırımı için öngörülmüş süreler zamanaşımına uğrayacaktır. Danıştay disiplin cezalarının geri alınamayacağı görüşündedir¹¹⁰.

Ceza yargılamasının disiplin cezasından tamamen bağımsız olması ve bu nedenle ceza mahkemesinin kamu görevlisinin aklanması gerekçesiyle beraat kararı vermesinin dahi disiplin yaptırımları üzerinde etkisinin olmaması bu geri alamama kuralı ile beraber değerlendirildiğinde, bir hukuk devletinden beklenmeyecek şekilde kamu görevlisinin haksız bir yaptırıma maruz kalmasına neden olacaktır. Bu haksızlık, meslek ya da memuriyet ile ilişkin kesilmesine sebebiyet veren disiplin yaptırımında özellikle ağırlaşacaktır. Bu durumlarda kamu görevlisi için yargı yoluna başvurmaktan başka bir çare kalmamakta, bu da haksız durumun daha uzun sürmesine ve maddi ve manevi zararın artmasına neden olabilmektedir. Bu durum da tam yargı davaları neticesinde idarenin ödemesine hükmedilen tazminatın artması anlamına gelmektedir.

Nitekim, 2547 s. Yüksek Öğretim Kanununun 53/A maddesinin 1. fıkrasının (n) bendi “*Bir fiilden dolayı ilgili hakkında ceza soruşturması veya kovuşturması yapılıyor olması, aynı fiilden dolayı disiplin soruşturması yapılmasına, ceza verilmesine ve bu cezanın yerine getirilmesine engel değildir. Gerektiğinde ceza kovuşturması bekletici mesele yapılabilir. Bu durumda disiplin soruşturmasına ilişkin zamanaşımı süreleri durur.*” hükmüyle, ceza yargılaması sonucunun beklenmesi konusunda idareye takdir yetkisi tanımış durumdadır. Kanaatimizce, “gerektiğinde” konusu idarenin takdir yetkisine bırakılmaksızın, en azından meslek ya da memuriyet ile ilişkin kesilmesi sonucunu doğuran disiplin cezası talebiyle açılan soruşturmalarda ceza yargılaması sonucunun beklen-

¹¹⁰ “Kamu hizmetinin belli bir düzen içinde yürütülmesi için gerekli önlemlerden olan disiplin cezası, niteliği gereği öteki cezalardan farklıdır. Disiplin cezası veremeye yetkili organlar, bu organların oluşumu, çalışma usulü, karar oluşturulması, bu kararlara itiraz ve bütün bu sürecin her aşaması için öngörülen süre koşulları ile disiplin cezası işlemi sıkı şekil şartına bağlı olarak uygulanabilmektedir. Bu özellik, disiplin cezasının yeni bir idari işlem ile ortadan kaldırılmasına engeldir. Ceza ancak bir yargı kararı yahut yasama tasarrufu ile iptal edilebilir veya disiplin cezasının ağırlığına göre, belli süreler geçtikten sonra sicilden silinmesi atamaya yetkili amirden istenebilir.” D.8D., 12.10.1998, E.1998/4988, K.1998/3015.

mesi ve bu yönde yasal düzenleme yapılması gerekmektedir. Bu durumda, kamu görevlisinin görevinin başında kalmasında sakınca bulunması halinde idari tedbir niteliğinde görevden uzaklaştırma kararı alınması zaten mümkündür. Böylece, ceza yargılaması sonucunun beklenmemesi ve disiplin yaptırımının geri alınmaması yönündeki Danıştay içtihadı nedeniyle ortaya çıkabilecek hak ihlalleri önlenebileceği gibi, idare açısından tazminat yükümlülüğü de ortadan kalkabilecek ya da azalacaktır.

Danıştay da son yıllarda verdiği kararlarında, kanun yolları aşamasında olsa dahi, ceza mahkemesinin kararlarını beklemeksizin, aynı fiilden dolayı disiplin cezasını hukuka aykırı bulmaktadır. Rüşvet almaya teşebbüs nedeniyle yargılandığı davada aldığı hürriyeti bağlayıcı ceza hakkında erteleme kararı verilmiş ve hüküm temyiz aşamasında olup henüz kesinleşmemiş kamu görevlisi hakkında verilen disiplin cezasını Danıştay hukuka aykırı bulmuştur.

“Anılan suçun Türk Ceza Kanunu’nda açıkça tanımlanmış olması nedeniyle, davacının bu suçu işleyip işlemediği ancak ceza mahkemesince verilecek karar sonucunda belirlenebilecektir.

Bu durumda, söz konusu ceza davasının sonuçlanıp sonuçlanmadığı hususunun İdare Mahkemesince araştırılması ve davacı hakkındaki ceza yargılaması sonuçlandıktan sonra disiplin cezasına konu fiillerin işlenip işlenmediği konusunda yeniden bir değerlendirme yapılarak karar verilmesi gerekirken, bu husus gözetilmeksizin davacının üzerine atılı fiillerin sübut bulunduğu kabul edilerek verilen İdare Mahkemesi kararında hukuki isabet görülmemiştir.”¹¹¹

b. Beraat Kararının Gerekçesi Açısından

Danıştay’ın ceza mahkemesi kararlarının disiplin soruşturmaları açısından idareyi hiçbir şekilde bağlamayacağı yönünde eski tarihli kararları¹¹² bulunmaktaysa da, son yıllarda hukukun genel ilkelerine atıfla ve AİHM kararlarına paralel şekilde özellikle beraat ile neticelenen kararlarının disiplin yaptırımına etki etmesi gerektiği yönünde bir eğilim görülmektedir. Ceza yargılamasında sanığın aklanmasıyla sonuçlanan ve suç fiilinin gerçekleşmediği veya başka bir kişi tarafından gerçekleştirildiği gerekçesiyle verilen beraat kararlarının idareyi bağlayacağı konusunda genel olarak tartışma bulunmamaktadır¹¹³.

¹¹¹ D.5D., 10.10.2017, E.2016/15433, K.2017/21093.

¹¹² D. MürettepD., 13.3.1980 gün, E.1980/1124, K.1978/10229, S.40-41, s. 445; Aynı yönde bkz. D. MürettepD., 30.3.1979 gün, E.1979/253, K.1979/187, DD., S.36-37, s. 108. Aktaran OĞURLU, “Ceza Mahkemesi...”, s.107.

¹¹³ ONAR, C. II., s.1190, OĞURLU, s.114-115. SANCAKDAR ve diğr. *Disiplin...*, s.210.

“(...) Ceza yargılamasında suçun niteliği ve delillerin takdirinde uygulanan ilke ve kurallar ile disiplin hukuku açısından uygulanan ilke ve kurallar birbirinden farklı olduğundan, idarenin kamu görevlisi hakkında disiplin cezası vermemesi, ceza mahkemelerince ceza verilmesine engel oluşturmayacağı gibi, aynı şekilde, ceza yargılaması sonucu beraat kararı verilmiş olmasının da, kuramsal olarak, disiplin cezası verilmesine engel teşkil etmeyeceği açıktır. Ancak, ceza yargılaması neticesinde suçun unsurlarının oluşmadığı ya da suçun o kişi tarafından işlenmediği gerekçesiyle verilen beraat kararlarının, disiplin cezası bakımından da, sadece aynı suç nev’i bakımından bağlayıcı olacağı, başka bir ifadeyle ceza yargılamasının (beraat kararının) konusunu teşkil eden suç, disiplin hukuku yönünden de aynı suç kapsamında değerlendirilerek disiplin cezası verilemeyeceği kuşkusuzdur. Öte yandan ceza yargılaması neticesinde suçun unsurlarının oluşmadığı gerekçesiyle ya da delil yetersizliğinden dolayı beraat eden memurun eylem tutum ve davranışlarının başka bir disiplin suçu kapsamına girmesi halinde, Disiplin Hukuku yönünden başka bir disiplin cezası ile cezalandırılmasına hukuki bir engel bulunmamaktadır.”¹¹⁴

Anayasa Mahkemesi’nin “*Ancak ceza davasının herhangi bir nedenle düştüğü, belirli bir süre sonra şarta bağlı olarak düşeceği veya sanık hakkında mahkûmiyet hükmü kurulmaksızın davanın ertelendiği durumlarda kişi hakkında masumiyet karinesinin devam ettiğini kabul etmek gerekir*” yönündeki hükmüne¹¹⁵ rağmen disiplin yaptırımlarında masumiyet karinesi ilkesinin disiplin hukukunda ceza hukukundaki kapsamı ile uygulanması da beklenmemelidir. Özellikle hükmün açıklanmasının geri bırakılması ve erteleme kararlarında sanığın kendisine isnat edilen fiili işlediği yönünde bir kanaate ulaşılmakta ve bir tespit yapılmaktadır. Bu nedenle aklanma nedeniyle beraat kararları gibi bir etkisinin söz konusu olması beklenemeyecektir. Danıştay, Anayasa Mahkemesinin bu kararına dayanarak,

“Uyuşmazlıkta, davacı hakkında yapılan ceza yargılaması sonucunda verilen hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı (...) niteliği gereği bu aşamada hukuki etkiye sahip olmadığından ve bu karara dayanılması masumiyet karinesi ile de çelişeceğinden, Mahkemenin ceza yargılaması sonucuna göre karar vermesinde hukuki isabet görülmemiş ise de, disiplin hukuku açısından yapılan incelemede, davacının üzeri-

¹¹⁴ D.5D, 30.11.2017, E. 2016/17062, K.2017/23524. Yayınlanmamış mahkeme kararından aktaran SANCAKDAR ve diğr. *Disiplin...*, s.211-212.

¹¹⁵ AYM, B. No. 2012/665, 13/6/2013, §27.

ne atılı fillerin sübuta erdiği ve eylemine uyan disiplin cezası ile cezalandırıldığı anlaşıldığından, sözü edilen husus sonucu itibarıyla hukuka uygun bulunan kararın bozulmasını gerektirir nitelikte bulunmamıştır.¹¹⁶

kararıyla verilen disiplin cezasının gerekçesi olarak hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilen ceza mahkemesi kararına dayanılmasının masumiyet karinesi ilkesinin ihlali olacağını belirtmiş, ancak disiplin soruşturması kapsamındaki delillerle disiplin suçunun sübuta erdiğine kanaat getirmiştir. Böylece ilk derece mahkemesinin hükmün açıklanması geri bırakılsa da ceza mahkemesince suçun işlendiğinin sabit bulunduğu gerekçesine dayanarak verdiği kararın gerekçesine katılmasa da, bu kararı disiplin hukuku açısından hukuka uygun bularak bozma gereği duymamıştır.

Ceza yargılaması sonucunda fiilin oluştuğu ve fakat fiilin suç sayılmaması, suç unsurlarını ihtiva etmemesi, yani yasadaki unsurlarının gerçekleşmemesi nedeniyle verilen beraat kararları disiplin yaptırımına engel olmayacaktır¹¹⁷. Bu bağlamda, delil yetersizliği nedeniyle verilen beraat kararlarının da aynı fiilden dolayı disiplin yaptırımı uygulanmasını önlemeyeceği kabul edilmektedir¹¹⁸. Danıştay, delil yetersizliği nedeniyle beraat kararı çıkan durumlarda, ek gerekçeler bulunması halinde verilen disiplin cezasının türünü ceza mahkemesi kararına göre ayarlamak suretiyle disiplin cezası verilebileceğini kabul etmektedir¹¹⁹. Bu durumda, ek koşullar ile kastedilen kamu görevlisinin ceza yargılamasına konu fiilleri ile birlikte diğer davranışları, dosyadaki tanıklarla ilişkileri ve disiplin durumu da dikkate alınarak bir kanaate varılmakta; ancak daha hafif bir disiplin yaptırımı ile cezalandırılması uygun bulunmaktadır.

“(…) ceza yargılaması neticesinde suçun unsurlarının oluşmadığı ya da suçun o kişi tarafından işlenmediği gerekçesiyle verilen beraat kararının, disiplin cezası bakımından da sadece aynı suç nev'i bakımından bağlayıcı olacağı, başka bir ifadeyle, ceza yargılamasının (beraat kararının) konusunu teşkil eden suç, disiplin hukuku yönünden de aynı suç kapsamında değerlendirilerek disiplin cezası verilemeyeceği kuşkusuzdur.

Ayrıca, ceza yargılaması neticesinde suçun unsurlarının oluşmadığı gerekçesiyle ya da delil yetersizliğinden dolayı beraat eden memurun ey-

¹¹⁶ D.12D., 28.11.2017, E.2017/908, K.2017/6060

¹¹⁷ ONAR, C. II, s.1190; OĞURLU, s.117.

¹¹⁸ KAMAN KARAN, s., 93; KARAHANOĞULLARI, s.67; OĞURLU, s.

¹¹⁹ D.8D., E.1995/3666, K.1997/4612. Danıştay Dergisi, Yıl 26, S.91, s.822'den aktaran KARAHANOĞULLARI, s.67.

lem, tutum ve davranışlarının başka bir disiplin suçu kapsamına girmesi halinde, disiplin hukuku yönünden başka bir disiplin cezası ile cezalandırılmasına hukuki bir engel bulunmamaktadır.

Bir memura isnat olunan disiplin cezasına konu fiillerin, Türk Ceza Kanunu mucibince de cezalandırılmasının gerekli olması durumunda, disiplin cezası hakkında karar verilmesi için mevcut deliller yeterli görülmemeyerek ceza mahkemesi kararına ihtiyaç duyulduğu kanaati hasıl olmuşsa, disiplin cezasına konu fiilin hukuki denetiminden önce ceza mahkemesi kararının kesinleşmesinin beklenmesi gerekmektedir.¹²⁰

Ancak, Anayasa Mahkemesi ceza mahkemesinin beraat kararının ya da beraat kararının gerekçesinin sorgulanması suretiyle kamu görevlisinin yargılandığı fiilleri işlediği yönünde bir kabule dayanılarak karar verilmesi halinde masumiyet karinesinin ihlal edildiği kanaatindedir. Buna göre, yaptırıma maruz kalan kamu görevlisinin disiplin durumunun disiplin hukuku kuralları çerçevesinde, örneğin sicili üzerinden değil de, delil yetersizliğinden beraat ettiği yargılamaya dayandırılarak değerlendirilmesini masumiyet karinesinin ihlali olarak nitelendirmektedir:

“(…) ceza davası dışında fakat ceza davasına konu olan eylemler nedeniyle devam eden idari uyuşmazlıklarda, kişi hakkında beraat kararı verilmiş, olmasına rağmen, bu karara esas teşkil eden yargılama sürecinde yer alan iddia kapsamındaki olaylara dayanılması ve bu şekilde beraat kararının sorgulanması masumiyet karinesi ile çelişir. Buna karşılık, idari uyuşmazlığın çözümüne esas teşkil etmesi bakımından, kişi beraat etmiş, olsa dahi yargılanmış, olması olgusundan veya buna ilişkin karardan söz edilmesi, kişinin suçlu muamelesi gördüğünden ve dolayısıyla masumiyet karinesinin ihlal edildiğinden söz edebilmek bakımından yeterli değildir.

(…) başvuruçunun disiplin durumunu ceza yargılamasından ayrı olarak disiplin hukuku ilkelerine göre değerlendirmemiş, aksine ceza mahkemesinin beraat kararının gerekçesine ve başvuruçunun yargılandığı fiilleri işlediği kabulüne dayanarak kararını vermiştir. Mahkemenin gerekçesinde kullandığı ifadelerin başvuruçunun masumiyet karinesine saygı ilkesiyle bağdaştığı söylenemez.¹²¹

¹²⁰ D.5D., 27.3.2019, E.2017/10102, K.2019/2250.

¹²¹ AYM; B. No. 2012/998, 7/11/2013, §67.

Anayasa Mahkemesinin bu yöndeki kararlarının ışığında Danıştay da delil yetersizliği nedeniyle beraat kararı verilen kamu görevlisine disiplin cezası verilirken, davaya konu eylemin gerçekleştiği yönünde bir gerekçeye dayanılmasının masumiyet karinesini ilkesiyle bağdaşmayacağını hüküm altına almıştır:

“(…) kişi hakkında delil yetersizliğine dayalı dahi olsa, üzerine atılı suç nedeniyle beraat veya henüz yargılamaya başlanılmadan kovuşturmaya yer olmadığına karar verilmesi durumunda, ceza yargılamasına konu eylemin gerçekleştirildiğinden hareketle tesis edilen idari işlemlerin yargısal denetiminde, ceza yargılamasına konu olan eylemin sübut bulunduğu yönünde ya da bu eylemin "kasıtlı" gerçekleştirdiği şeklinde bir kanaatten hareket edilerek karar verilmesi masumiyet karinesi ile bağdaşmayacak ve hukuken yerinde olmayacaktır. Zira, ceza yargılaması sonucunda kişinin "kastının bulunmadığı"nın belirtildiği bir eylemde, İdare Mahkemesi'nin “kastının bulunduğu” karar verebilmesi hukuken mümkün değildir. Sonuç olarak, ceza davası dışında fakat ceza davasına konu olan eylemler nedeniyle devam eden idari uyumsuzluklarda, kişi hakkında beraat kararı verilmiş olmasına rağmen, beraat kararının sorgulanması masumiyet karinesi ile çelişir.”¹²²

Sonuç olarak, masumiyet karinesi ve şüpheden sanık yararları ilkeleri, ceza yargılaması sonucunda aklanmak suretiyle beraat kararı verilmesi durumlarında, disiplin hukukunda da olması gerektiği gibi mutlak olarak uygulanmaktadır. Bununla birlikte, hükmün açıklanmasının geri bırakılması ve cezanın ertelenmesi durumlarında, bu kararlar hukuki sonuç doğurmasa da suçun ilgili kişi tarafından işlendiğine ilişkin bir kanaat bulunduğundan, disiplin hukukuna özgü, kamu görevlisinin genel disiplin durumu gibi delillere dayanılarak disiplin yaptırımı uygulanmasında herhangi bir hukuka aykırılık bulunmayacaktır.

Delil yetersizliği nedeniyle verilen beraat kararlarının ise, kural olarak disiplin yaptırımı üzerinde herhangi bir etkisinin bulunmadığı kabul edilmektedir. Bununla birlikte söz konusu beraat kararının sorgulanması yöntemiyle - zira AİHM'in de işaret ettiği üzere, suçu bir mahkeme tarafından tespit edilmedikçe kimsenin suçlu ilan edilmemesi gerekir- ya da disiplin hukukundan kaynaklanan ek deliller bulunmaksızın ceza dosyası içeriğine dayanılarak fiilin sübut bulunduğu yönünde bir gerekçe ile disiplin cezası verilmesinin masumiyet karinesini ihlal edeceği haklı olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte, disiplin soruşturması ve ceza yargılamasına neden olan fiil, ceza yargılamasında delil yetersizliği ile isnat edilen suç fiilinden beraat kararına sebebiyet verse de, disiplin huku-

¹²² D.İDDK, 5.2.2015, E.2013/4988, K.2015/242.

ku açısından farklı bir suç tipi oluşturabilecektir. Bu nedenle, disiplin hukukundan kaynaklanan deliller ile daha hafif bir disiplin yaptırımı kararı alınması söz konusu olabilecektir.

SONUÇ

İdari yaptırımlar kategorisine dahil olan disiplin yaptırımları, şekli ve organik ölçütlere göre ceza hukuku yaptırımlarından ayrılmaktadırlar. Her ne kadar korudukları hukuki değer, doğrudukları hukuki sonuçların ve amaçlarının ceza yaptırımından farklı oldukları yönündeki kanaat baskın olsa da, bu konuda yalnızca ceza yaptırımlarına atfedilen özelliklerin çoğunu doğrudan ya da dolaylı olarak disiplin yaptırımlarında da bulmak mümkündür. Özellikle aylıktan kesme cezasının doğrudan ve kademe ilerlemesinin durdurulması cezasının dolaylı olarak (derece yükselmesini geciktirmesi dolayısıyla) malvarlığı üzerindeki etkileri ile, meslekten veya memuriyetten çıkarma cezalarının kamu görevlisinin maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkı ve kamu hizmetine girme hakkı üzerindeki olumsuz etkileri dikkate alındığında, hukuki sonuçlarının ağırlığından bahsetmek yanlış olmayacaktır. Özellikle son yıllarda, meslekten çıkarma ve memuriyetten çıkarma cezalarının kamu görevlisinin toplumsal hayatı üzerindeki olumsuz etkilerinin derecesi de gözlenebilmektedir. Hele de yaptırma maruz kalan kişi masum ise, böyle durumlarda cezanın psikolojik etkisinin hürriyeti bağlayıcı cezadan çok daha ağır olabileceğine kuşku yoktur.

Adil yargılanma hakkı kapsamında düzenlenen masumiyet karinesi ve şüpheden sanık yararlanır ilkelerinin uygulamada nasıl yorumlanacağı belirlenirken, hem adil yargılanma hakkının AİHS'nin Başlangıç kısmındaki "hukuk devleti" ilkesi ekseninde dar yorumlanmaması gerekliliğini, hem de Anayasanın bu konuda Sözleşmeden dahi geniş bir koruma sağlayacak normatif zemine sahip olduğunu dikkate almak gerekir.

AİHM'nin otonom yorum yoluyla yöneldiği kişi üzerindeki etkileri bağlamıyla idari cezaların da AİHS 6/2. maddesi kapsamına girebileceği yönündeki kararına paralel olarak, öncelikle Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru yoluyla çözümlendiği uyuşmazlıklarda, disiplin yaptırımlarının da masumiyet karinesi ve şüpheden sanık yararlanır ilkelerini ihlal etmemesi gerektiğini hüküm altına almıştır. Böylece, insan haklarına saygı ve hukuk devleti ilkelerinin bir gereği olarak temel hak ve özgürlük taşıyıcısı olduğuna kuşku bulunmayan kamu görevlisi, disiplin soruşturmaları ve yaptırım uygulanması bakımından söz konusu ilkelerin korumasından faydalanabilmektedir.

Disiplin yaptırımlarının taşıdıkları "cezai" nitelik ve kişilerin hak ve özgürlükleri üzerinde doğrudukları etki dikkate alındığında, masumiyet karinesi ve

şüpheden sanık yararları ilkelerinin hem bağımsız olarak disiplin yaptırımlarında hem de ceza mahkemesinin kararları bağlamında uygulanması gerekmektedir. Kamu görevlisi statüsünden kaynaklanan özel güvencelerden yararlanması, kamu gücü ve hiyerarşi yetkisine sahip idare karşısında birey olarak oldukça zayıf konumda olan kamu görevlisinin her türlü korumadan muaf olduğu şeklinde değerlendirilemez. İnsan haklarına saygılı hukuk devletinde, “kamu hizmetinin gerekleri” ve/veya “idarenin takdir yetkisi” gerekçeleriyle, masumiyet karinesi ve şüpheden sanık yararları ilkelerinin uygulanmasının mümkün olmadığı belirtilmesi, kamu görevlisinin idare karşısında “kulluk”¹²³ statüsünde sıkışmasına yol açacaktır. Şüphesiz ki bu ilkelerin uygulanmasında, kamu yararı, yürütülen hizmetin gerekleri ve disiplin hukuku ile ceza hukuku arasındaki farklılıklar dikkate alınmalı, ilkeler bu farklılıklara uyarlanarak uygulanmalıdır. Bununla birlikte, objektif ve somut bilgi ve belgelere dayalı ve keyfilikten uzak karar alınması da ayrıca güvence altına alınmalıdır. Ayrıca, disiplin soruşturması boyunca, karar verecek idari makam veya kurulların deliller tartışılmaksızın beyanda bulunmaları, açıklama yapmaları da kamu görevlisini “suçlu” ilan etmek kapsamında olacağından masumiyet karinesini ilkesini ihlal edecektir.

Bu bağlamda, disiplin soruşturmalarının ceza yargılamasından bağımsızlığı ilkesi düzenlenerek, özellikle kamu görevlisinin görevi ile ilişkisinin kesilmesi sonucunu doğuran meslekten veya memuriyetten çıkarma disiplin cezasını gerektiren suç isnatlarında ceza mahkemesi kararının beklenmesi yasal düzeyde zorunlu kılınmalıdır.

¹²³ KARAHANOĞULLARI, s.76.

KAYNAKÇA

- AKYILMAZ, Bahtiyar, Anayasal Esaslar Çerçevesinde Kamu Personeli Disiplin Hukuku ve Uygulamadaki Sorunlar, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2002, C.6, S.1-2, s.239-262.
- CHAPUS, René, Droit administratif général, C. II, Montchrestien, Paris, 200.
- DELLIS, Georges, Droit pénal et droit administratif. L'influence des principes du droit pénal sur le droit administratif, L.G.D.J, Paris, 1997.
- DEMİRBAŞ, Timur, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin, Ankara, 2019.
- DOĞAN, Koray, Ceza Muhakemesinde Belirsizlik, Kuşkudan Sanık Yararlanı İlkesi, Seçkin, Ankara, 2018.
- DOĞRU, Osman-NALBANT, Atilla, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi: Açıklama ve Önemli Kararlar*, Avrupa Konseyi Yayını, Ankara, 2012.
- DÖNMEZER, Sulhi-ERMAN, Sahir, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, C. I, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul, 1976.
- FEYZİOĞLU, Metin, "Suçsuzluk karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi", AÜHFD, Yıl: 1999, Cilt: 48, Sayı: 1-4.
- FİŞ ÜSTÜN, Gül, "Disiplin Soruşturamalarında Hukuka Aykırı Deliller", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C.24, S.1, Haziran 2018, s.17-35GİRİTLİ, İsmet, Kamu Yönetimi Teşkilatı ve Personeli, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1979.
- GÖLCÜKLÜ, Feyyaz, "İdari Ceza Hukuku ve Anlamı; İdarenin Cezai Müeyyide Tatbiki" Ankara Üniversitesi SBF Derg., 1963, C.18, S.2, s.115-182.
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref-GÖKCÜKLÜ, Feyyaz, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi*, Turhan Kitabevi, Ankara 2005.
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref-TAN, Turgut, İdare Hukuku I- Genel Esaslar, Turhan, Ankara, 2014.
- GÖZLER, Kemal, İdare Hukuku C. I, Ekin, Bursa, 2019.
- GÜNDAY, Metin, İdare Hukuku, İmaj, Ankara, 2011.
- HAFIZOĞULLARI, Zeki, Ceza Normu, US-A Yay., Ankara, 1996, s.174.
- HAFIZOĞULLARI, "Genel Çizgileriyle Savunma Hakkı", Ankara Barosu Dergisi, 1994/I, s. 20-40.
- HARRIS D. J.- O'BOYLE M.- BATES, E. P., BUCKLEY, C. M., *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, Avrupa Konseyi Yayını, Ankara, 2013.

- İNCEOĞLU, Sibel, “Adil Yargılanma Hakkı”, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme*, (ed.) Sibel İnceoğlu, Beta Y., İstanbul, 2013a.
- İNCEOĞLU, Sibel, “Hak ve Özgürlükleri Sınırlama ve Güvence Rejimi”, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme*, (ed.) Sibel İnceoğlu, Beta Y., İstanbul, 2013b.
- KAMAN KARAN, Nur, “Ceza Yargılaması Sonucunun Disiplin Cezalarına Etkisi”, *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi dergisi*, C.4, S.2, Aralık 2005, s.91-98
- KARAHANOGULLARI, ONUR, *Memur Disiplin Hukukunun Niteliği ve İlkeleri, Çağdaş yerel Yönetimler*, C.8, S.3, Temmuz 1999, s.55-77.
- MOREAU, Jean, *Droit Administratif*, PUF, Paris, 1989.
- OĞURLU, Yücel, “Ceza Mahkemesi Kararlarının Disiplin Cezalarına Etkisi ve Sorunu ‘Ne Bis In Idem’ Kuralı”, *Ankara Üniversitesi HFD*, C.52, S.2, s.101-124
- OĞURLU, Yücel, *İdari Yaptırımlar Karşısında Yargısal Korunma*, Seçkin, Ankara, 2000
- ONAR, Sıddık Sami, *İdare Hukukunun Umumi Esasları*, C.2, 1966, s.1188.
- ÖZAY, İl Han, *İdari Yaptırımlar*, İstanbul Üniversitesi Yay., No.3326, İstanbul, 1985,
- PARLUS-DUPUY, Joëlle, “France, Les principes du procès pénal et leur mise en œuvre dans les procédures disciplinaires”, *Révue internationale de droit pénal*, 2003/3, C.74, s.889-923.
- PLANTEY, Alain, *La fonction publique, Traité Général*, Litec, Paris, 1991.
- SANCAKDAR, Oğuz, “Disiplin Yaptırımlarının Hukuki Niteliği Hakkındaki Başlıca Görüşler”, *Fasikül Hukuk Derg.*, C.5, S.39, Şubat 2013, s.7-12.
- SANCAKDAR, Oğuz/ALTINOK ÇALIŞKAN, Elif/DURSUN, Gizem/ SEYHAN, Serkan/YAĞCI, Pınar, *Disiplin Hukuku*, Turhan, Ankara, 2019.
- SANCAKDAR, Oğuz-ÖNÜT, Lale Burcu-US DOĞAN, Eser- KASAPOĞLU TURHAN, Mine-SEYHAN, Serkan, *İdare Hukuku Teorik Çalışmalar Kitabı*, Seçkin, Ankara, 2019.
- SELÇUK, Sami, *Zorba Devletten Hukukun Üstünlüğüne*, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 1998, s.95.
- SHAH, Sangeeta, “Administration of Justice”, *International Human Rights Law*, (eds.) Daniel Moeckli, Sangeeta Shah, Sandesh Sivakumaran, Oxford University Press, 2010.
- TEZCAN, Durmuş-ERDEM, MUSTAFA Ruhan-SANCAKDAR, Oğuz- ÖNOK, Rıfat Murat, *İnsan Hakları El Kitabı*, Seçkin Y., Ankara, 2016.

TOROSLU, Nevzat-TOROSLU, Haluk, Ceza Hukuku Genel Kısım, Savaş, Ankara, 1998.

ULUSOY, Ali, İdari Yaptırımlar, XII Levha, İstanbul 2013.

ULUSOY, Ali, Yeni Türk İdare Hukuku, Yetkin, Ankara, 2019.

YENİSEY, Feridun-NUHOĞLU, Ayşe, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Seçkin, Ankara, 2019, s.500.

YILDIRIM, Akif, “Anayasa Mahkemesi Uygulamasında Masumiyet Karinesi”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Yıl: 5, sayı: 9, Haziran 2017.

YÜCE, Turan Tufan, “Sanığın Savunması ve Korunması Açısından Ceza Soruşturmasının Ümanist İlkeleri”, *TBBD*, 1988/1,

Diğer Kaynaklar

UN Human Rights Committee, General Comment No. 13: Article 14 (Administration of Justice) Equality Before the Courts and the Right to a Fair and Public Hearing by an Independent Court Established by Law, E/C.12/1999/10, 8 December 1999.

UN Human Rights Committee, General Comment No. 29, States of Emergency (Article 4), CCPR/C/21/Rev.1/Add.11, 31 August 2001.

Mahkeme Kararları

Anayasa Mahkemesi Kararları: <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/>

Danıştay Kararları: www.kazanci.com